

Barn som upplever våld

ATT STÖDJA BARN OCH BEDÖMA
FÖRÄLDRARS OMSORGSFÖRMÅGA

Sveriges
Kommuner
och Regioner

Barn som upplever våld

ATT STÖDJA BARN OCH BEDÖMA
FÖRÄLDRARS OMSORGSFÖRMÅGA

Upplysningar om innehållet:
Jenny Norén, jenny.noren@skr.se

© Sveriges Kommuner och Regioner, 2020
ISBN: 978-91-7585-908-8
Text: Maria Eriksson, Ole Hultmann, Emma Svensson,
Charlotta Jansson Josephsson
Illustration: Stina Löfgren
Produktion: Advant
Tryck: LTAB, 2020

Förord

Frihet från våld är en mänsklig rättighet. Mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer är ett samhälls- och folkhälsoproblem som allvarligt påverkar levnadsvillkor och livskvalitet för dem som drabbas. Våldet innebär omfattande konsekvenser för både individer och samhälle. Rent konkret kan ett adekvat, samhälleligt stöd för en våldsutsatt utgöra skillnaden mellan liv och död.

Våld i nära relationer utövas huvudsakligen, men inte uteslutande, av män mot kvinnor. Från barnets perspektiv betyder det att våldet oftast utövas av pappa mot mamma. När den ena föräldern utsätter sin partner för våld vet de flesta barn vad som pågår, och många har både hört och sett våldet och dess konsekvenser. Upplevelser av våld, liksom våld direkt mot barnet, får en rad negativa konsekvenser för barn. SKR:s utgångspunkt är att alla barn har rätt att leva utan våld och att det är viktigt att förebygga och motarbeta allt slags våld.

Den här skriften är ett resultat av en överenskommelse mellan SKR och regeringen om att stärka jämställdhetsarbetet lokalt och regionalt 2018–2020. SKR:s kvinnofridsatsning ingår som en del av överenskommelsen och har som mål att stärka och utveckla arbetet mot mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer och hedersrelaterat våld och förtryck. Inom ramen för satsningen tar SKR fram olika kunskapsunderlag varav denna skrift är ett.

Skriften är författad av Maria Eriksson, professor, Ersta Sköndal Bräcke Högskola, i samarbete med Ole Hultmann, lektor i psykologi och Emma Svensson leg. psykolog och biträdande forskare, Göteborgs universitet. Intervjuer med verksamheter är utförda av Charlotta Jansson Josephsson.

Ansvarig för arbetet med rapporten har varit Jenny Norén, projektledare och Kerstin Wanhatalo, handläggare från SKR:s kvinnofridsatsning.

Stockholm i december 2020

Fredrik Lennartsson

Direktör

Avdelningen för vård och omsorg

Sveriges Kommuner och Regioner

Innehåll

- 7 Inledning
- 7 Kunskap och praktiskt stöd
- 8 Våldsutsatta barns rätt till skydd, delaktighet och stöd
- 8 Olika former av våld i nära relation
- 9 Avgränsningar

DEL 1 – Kunskapsöversikt

- 13 **Kapitel 1. Våld i nära relation ur ett barnperspektiv**
- 13 Barns situation
- 15 Allt våld blir allvarligt för barnet
- 18 Våldets konsekvenser
- 21 Barnets perspektiv
- 23 **Kapitel 2. Våld och omsorgsförmåga**
- 23 Vad är omsorgsförmåga?
- 27 Våldsutövares omsorgsförmåga
- 31 Våldsutsattas omsorgsförmåga
- 35 Bedömning av omsorgsförmåga

DEL 2 – Ansvar och praktik

- 43 **Kapitel 3. Vad ska och kan socialtjänsten göra?**
- 45 **Kapitel 4. Upptäcka våld**
- 51 **Kapitel 5. Utreda och bedöma risk och skyddsbehov**
- 53 Metoder för strukturerade risk- och skyddsbedömningar
- 54 Kartlägga våldet
- 55 Barns medverkan viktig
- 56 Försiktighet vid observation av samspel
- 56 Analys, bedömning och säkerhetsarbete

61	Kapitel 6. Erbjuder insatser efter behov
62	Insatstrappa för barn
65	Barns delaktighet
69	Kapitel 7. Hantera separation och skilsmässa
70	Upptäcka risk för våld vid separation
70	Domstolars hantering av våld
71	Bedöma våldsutövaren
72	Bedöma möjligheter till gemensamt föräldraansvar
73	Samarbetssamtal kan vara olämpligt
74	Differentierade lösningar
75	Låt barnen komma till tals
77	Kapitel 8. Samordna processer och perspektiv
82	Referenser

Tack!

SKR vill rikta ett stort tack till några av SKR:s medlemmar som har varit särskilt viktiga i arbetet med skriften:

- › Gunilla Andersson Svahn, Uppsala kommun
- › Maria Blomqvist Rydell, Trollhättans kommun
- › Nanna Forsgren, Region Västerbotten
- › Sandra Rosqvist, Enskede-Årsta-Vantörs stadsdelsförvaltning, Stockholms stad
- › Sabina Gómez Jansson, Karlstad kommun
- › Tove Corneliussen, Väst kom (västsvenska kommunalförbundens samorganisation)
- › Åsa Lööw Wesslund, Skellefteå kommun

SKR vill även rikta ett tack till SKR:s medarbetare Kerstin Sahlgren, Mikael Mattsson Flink och Sofia Karlsson som bidragit med kloka synpunkter under arbetets gång.

Inledning

Syftet med den här skriften är att stödja socialtjänsten att utveckla arbetet med barn som upplever den ena förälderns våld mot den andra. I många fall, i synnerhet när det gäller ett upprepat och allvarligt våld, handlar det om pappas våld mot mamma. Förutom att barnen upplever våld mot en omsorgsperson, vilket kan definieras som en form av psykisk barnmisshandel, är många barn själva också direkt utsatta för våld. Ett utvecklat arbete på det här området bidrar därmed både till barnafrid och kvinnofrid.

Kunskap och praktiskt stöd

Skriften vänder sig i första hand till socialtjänstens handläggare och behandlare som i sin vardag möter barn och deras föräldrar. Den vänder sig också till chefer och beslutsfattare som ansvarar för att skapa förutsättningar för ett kunskapsbaserat arbete i socialtjänsten när det gäller barn som upplever våld.

Skriften är uppdelad i två delar. Den första delen är en kunskapsöversikt med fokus på våld i nära relationer och våldets konsekvenser ur barnets perspektiv. Här finns också ett avsnitt om våld och omsorgsförmåga, samt om bedömning av omsorgsförmåga när det gäller såväl våldsutövande som våldsutsatta föräldrar.

Skriftens andra del ger mer konkret vägledning vad socialtjänsten kan göra – från att upptäcka våldet, till att erbjuda insatser efter behov. I den här delen lyfts även några konkreta exempel från utvecklingsarbete i kommuner.

Barns rätt till skydd, delaktighet och stöd

Skriften tar utgångspunkt i barnkonventionens principer om barns rätt till skydd, delaktighet och stöd. I linje med barnkonventionen utgår den från att alla som försöker förstå och/eller arbetar med utsatta barn behöver en ”dubbel” blick. Barn behöver ses både som barn som är beroende av vuxnas omsorg och beskydd, och som personer med kompetens, egna perspektiv, preferenser och agendor.

Att barn ses som kompetenta och med rätt till delaktighet utesluter inte att de också kan vara utsatta och i behov av skydd och stöd. Det framgår inte minst av forskningen om våldets konsekvenser för barn på både kort och lång sikt, som tas upp i rapportens första del. I vissa fall kan barnets behov av vuxnas beskydd, omsorg och ledning stå i ett motsatsförhållande till barnets rätt till delaktighet, men de kan också förutsätta varandra. Till exempel när barns delaktighet – i form av att få information, konsulteras och kunna påverka vad som ska hända – skapar förutsättningar för barns känsla av sammanhang, det vill säga att världen är begriplig, hanterbar och meningsfull. Barnkonventionens principer kan med andra ord kombineras i ett holistiskt förhållningssätt till barn som upplever våld.¹

Olika former av våld i nära relation

Det våld som en förälder utsätter en annan förälder för, kan vara fysiskt, psykiskt sexuellt, ekonomiskt och/eller materiellt. Det kan också handla om att försumma den som på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning är i stark beroendeställning. Ofta handlar våldet om makt och kontroll. Det är också vanligt att flera olika typer av våld förekommer samtidigt.

Våldet kan även vara hedersrelaterat. I dessa fall ses familjens rykte och anseende som avhängigt flickors och kvinnors faktiska eller påstådda beteende. Oskuldsnormer är centrala. Den som växer upp med hedersrelaterat våld och förtryck, eller som lever i en relation där partnern och andra utövar den typen av våld, lever med stora begränsningar. Många uppfostras att inte uttrycka egna tankar och åsikter, och väljer inte själv vem de umgås med, vad de får ha på sig, vad de ska göra i livet. Könstympning och barn- och tvångsäktenskap är former av hedersvåld.

Hedersrelaterat våld och förtryck utövas av flera. Det kan sanktioneras och understödjas av hela familjen, släkten, landsmän och klaner vilket gör skyddsaspekten extra viktig.

Not. 1. Eriksson och Näsman (2011).

Figuren nedan visar att män står för merparten av våldet i samhället. Män står för majoriteten av våldet som utövas mot kvinnor i nära relationer och i hederskontext. Mäns våld mot kvinnor utanför nära relation kan vara överfallsvåld, fysiskt och sexuellt våld samt prostitution och människohandel.

FIGUR 1. Män står för merparten av våldet i samhället

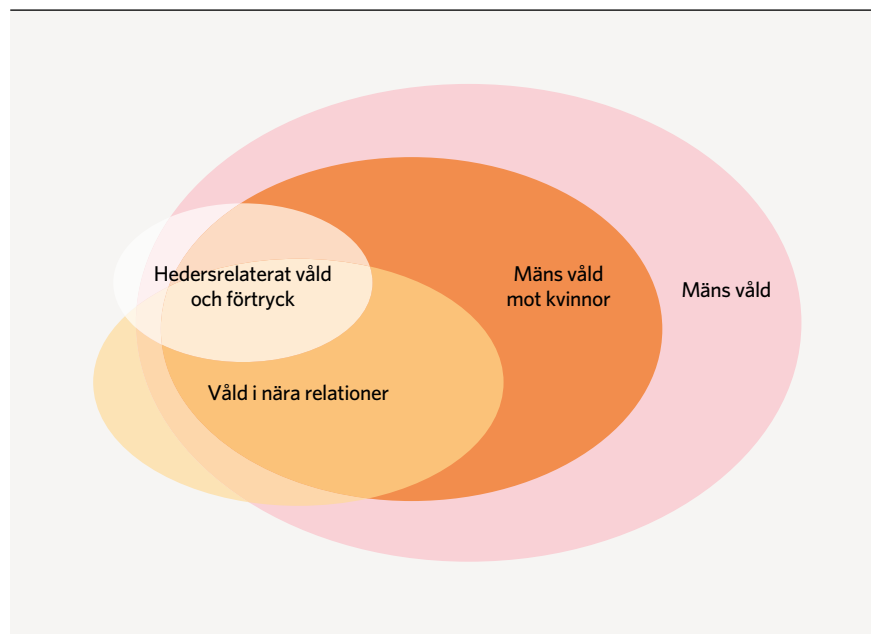

Illustration över hur problemområdena mäns våld, mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck och våld i nära relationer berör och relaterar till varandra utifrån ungefärlig omfångsstatisik. Figuren är hämtad från SOU 2015:55.

Avgränsningar

Fokus för den här skriften är barn som upplever våld mellan närstående. De är dock svåra att särskilja från barn som själva utsätts för våld. Både svenska och internationella studier visar att det är vanligt att också barnen själva utsätts för fysiskt våld då de lever i en familj där en förälder utsätter den andra för våld. Detta beskrivs mer utförligt på s. 14 i kunskapsöversikten.

Skriften diskuterar inte specifikt de utmaningar som är förknippade med hedersrelaterat våld och förtryck utan utgår generellt från barns upplevelse av våld. Skriften tar inte heller primärt upp våldets olika konsekvenser för den våldsutsatta föräldern.

DEL 1

Kunskapsöversikt

Våld i nära relation ur ett barnperspektiv

Att uppleva våld, att se, höra eller på andra sätt erfara våld mot en förälder och omsorgsperson, förstås här som en form av psykiskt våld mot barn. I forskningen definieras våld mot barn på flera olika sätt. Vissa definitioner ligger nära Barnkonventionens artikel 19, enligt vilken *barnet har rätt till skydd mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande (inklusive sexuella övergrepp) medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård*. Enlig kommittén mot barnmisshandel definieras våld mot barn som *när en vuxen person utsätter ett barn för fysiskt eller psykiskt våld, sexuella övergrepp, kränkningar eller försummar att tillgodose barnets grundläggande behov*.²

Barns situation

Den här skriften utgår från en bred definition av våld mot barn, barns utsatthet och föräldrars omsorgsförmåga. Den fokuserar på kränkningens och försummelsens skadliga inverkan på barn. Den skiljer inte mellan avsiktliga eller oavsiktliga handlingar, eller mellan aktiv eller passiv försummelse utan tar utgångspunkt i hur det blir för barnet i en situation där en vuxen inte uppfyller sitt ansvar mot barnet. Det är detta som utgör utgångspunkten för diskussion om barns utsatthet och föräldrars omsorgsförmåga i den här skriften.

Not. 2. SOU 2001:72, 120.

Våld mot mamma vanligast

Både kvinnor och män kan utöva våld i parrelationer och våld förekommer både i heterosexuella relationer och i hbtq-relationer (homo-, bi-, transgender-, queer-relationer).³ I heterosexuella relationer är det dock betydligt vanligare att mannen misshandlar kvinnan än tvärtom. Systematiskt och upprepat våld, och våld som orsakar fysisk skada, utövas typiskt sett av mannen mot kvinnan och skapar rädsla och andra långtgående negativa konsekvenser för den som blir utsatt.⁴ Det innebär att när barn upplever våld från en förälder mot den andra, är det typiskt sett pappas våld mot mamma som barnet upplever, och det som ofta omtalas som kvinnomisshandel är ur barnets perspektiv mammamisshandel.⁵

Skriften utgår huvudsakligen från det typiska fallet att det är barnets pappa som utövar våld mot barnets mamma. Det är dock viktigt att betona att våld i alla olika konstellationer i familjesfären drabbar barnen, och att våld mot barn är ett brott och en kränkning oavsett om det utövas av mamma, pappa eller andra omsorgspersoner.

Ökad risk att barnet utsätts

Det är vanligt att barnen också utsätts för fysiskt våld då de lever i en familj där en förälder utsätter sin partner för våld.⁶ Risken för våld mot barnet ökar tio gånger om det förekommer våld mellan de vuxna i familjen.⁷ I många fall är det en förälder – typiskt sett pappan eller styvpappan – som är huvudkälla till våld både mot partnern och barnen. Det händer dock att båda föräldrar utsätter barnen för fysiskt våld. Eftersom barns utsatthet kan se olika ut, är det viktigt att utreda det enskilda barnets situation noga.

Det finns även samband mellan mäns våld mot kvinnor och mäns sexuella övergrepp mot barn. Studier av pappors våld mot mammor visar att barnen, framför allt flickor, också rapporteras vara utsatta för sexuella övergrepp. Även studier av sexuella övergrepp mot barn (flickor) visar att mammorna också utsätts för våld.⁸ Också att bevittna sexuellt våld mot sin mamma, kan definieras som sexuellt övergrepp mot barn, då barnen försätts i en sexuellt laddad situation som de inte ska behöva vara med om.⁹

Not. 3. NCK (2014), Longobardi och Badenes-Ribera (2017).

Not. 4. Brå (2012); Dobash och Dobsash (2004); Jernbro och Janson (2017); NCK (2014).

Not. 5. Arnell och Ekblom (1999/2010).

Not. 6. Annerbäck et al. (2010), Appel och Holden (1998); Edleson (1999); Herrenkohl et al. (2008); Jernbro och Janson (2017); Stith et al. (2009).

Not. 7. Janson et al. (2011).

Not. 8. Hester et al. (2006), se även Hooper (1992); Mellberg (2002).

Not. 9. Eriksson (2003); Weinehall (1997).

Det förekommer också djurplågeri i samband med mäns våld mot kvinnor.¹⁰ I vissa fall är våld mot djur en del av våldet mot kvinnan eller barnen. Mannen kan "straffa" kvinnan och barnen genom att utsätta djuret för våld.¹¹ För barn kan husdjur vara ett viktigt stöd i en utsatt situation och mot den bakgrunden blir detta våld särskilt allvarligt sett ur ett barnperspektiv.¹²

Allt våld blir allvarligt för barnet

Internationellt görs ofta en uppdelning av allvarlighetsgrad mellan olika typer av våld i nära relation. Det är dock omdiskuterat hur användbart det är för det praktiska arbetet med våld, särskilt utifrån ett barnperspektiv. För barn kan enstaka våldshändelser upplevas som mycket skrämmande. Barn kan ha svårt att bedöma allvarlighetsgraden och därmed kan allt våld bli allvarligt för barnet.

I praktiken kan det vara svårt att urskilja tydliga mönster av våldet, eftersom kategorierna flyter in i varandra. Mönster över tid kan bara beskrivas i efterhand, och det är komplicerat att på individnivå förutsäga om våldet sker vid ett enstaka tillfälle (vilket i sig är allvarligt) eller om det är början på ett upprepat systematiskt våld.

I forskningen framträder makt- och kontrollbeteende som tydligt förknippat med mäns utövande av våld mot kvinnor.¹³ Kvinnor utsätts för grövre våld som leder till behov av hjälp och stödinsatser, och då framför allt sjukvård.¹⁴ När kvinnor utsätts av en partner är det också vanligare med upprepat utsatt-het än att vara utsatt en enstaka gång.¹⁵ Sådana mönster är inte framträdande bland män som utsätts för våld av en partner. Dödligt våld mot kvinnor föregås ofta av upprepat och förgrovat våld¹⁶ och kan vara förknippat med missbruk och psykisk ohälsa. Det är riskfaktorer som man bör vara särskilt uppmärksam på. Det finns även studier som pekar på att i familjer där både våld i nära relation och barnmisshandel förekommer, finns oftare alkohol/drogmissbruk och kriminalitet hos papporna, och låg utbildning och psykiska problem hos både mamman och pappan.¹⁷

Not. 10. Hackett och Uprichard (2007).

Not. 11. McDonald et al., (2015).

Not. 12. Becker och French (2004); Forsberg (2015).

Not. 13. T.ex. Johnson (2008); Stark (2007).

Not. 14. Brå (2014).

Not. 15. Brå (2017).

Not. 16. Kropp et al. (2004).

Not. 17. Dixon, Hamilton-Giachritsis, Browne, och Ostapuk (2007).

Särskilt utsatta grupper barn

Generellt rapporterar flickor mer våld från vuxna, särskilt våld som sker mot barnet eller mot en förälder i familjen.¹⁸ Enligt den senaste nationella undersökningen av våld mot barn är de som identifierar sig som varken pojke eller flicka också en utsatt grupp.¹⁹ De är utsatta för alla former av våld i högre grad än andra barn och de är i större utsträckning utsatta för flera typer av våld. De här resultaten ligger i linje med andra studier som pekat ut just transungdomar som särskilt utsatta för våld.²⁰

Risken för fysiskt våld direkt mot barnet ökar ju äldre barnen blir. Men riktigt allvarliga fall av barnmisshandel upptäcks främst bland barn under två år.²¹ När det handlar om ålder är det viktigt att notera att ju yngre barnet är, desto allvarligare blir konsekvenserna av våldet. Risken för att misshandel och vanvård ska upprepas är dessutom större ju tidigare i ett barns liv det förekommer.²²

Elever födda utanför Norden rapporterar våld i högre utsträckning än barn födda i Norden. Det gäller nästan alla former av våld, inklusive våld i nära relation, dock inte sexuella övergrepp.²³ Forskarna bakom studien lyfter fram att olika riskfaktorer är starkt kopplade till varandra. Den här gruppens särskilda utsatthet hänger också ihop med dålig familjeekonomi. Barn födda utanför Norden upplever familjens ekonomi som dålig i större utsträckning än barn födda i Sverige.²⁴

Dålig familjeekonomi är en av de riskfaktorer som mest konsekvent återkommer i studier om våld mot barn.²⁵ Mäns våld mot kvinnor kan få ekonomiska konsekvenser för kvinnan i form av förlorad arbetstid²⁶ och förhöjd risk för arbetslöshet²⁷. Det är inte heller ovanligt att våldsutövande män undergräver kvinnors försök att få eller behålla ett arbete eller utövar någon annan form av ekonomiskt våld.²⁸

Not. 18. Aho et al. (2016); Cater et al. (2014); Jernbro och Janson (2017).

Not. 19. Jernbro och Janson (2017).

Not. 20. Dank et al. (2014).

Not. 21. Kellogg (2007).

Not. 22. Hindley et al. (2006).

Not. 23. Jernbro och Janson (2017).

Not. 24. Jernbro och Janson (2017).

Not. 25. Jernbro och Janson (2017).

Not. 26. Ford-Gilboe et al. (2009); Varcoe et al. (2011).

Not. 27. Kimerling et al. (2009).

Not. 28. Näsman och Fernqvist (2015).

Barn som lever i en hederskontext är en utsatt grupp. Inte minst då våldet och förtrycket kan utövas av flera i familjen – såväl föräldrar och syskon som andra i familjens nätverk.

Ytterligare en särskilt utsatt grupp är barn med funktionsnedsättningar.²⁹ De rapporterar fysisk misshandel i större utsträckning (28 procent) än barn utan funktionsnedsättningar eller kronisk sjukdom (17 procent). De rapporterar också oftare att de upplevt våld mellan sina föräldrar (17 procent, jämfört med 8 procent för barnen utan funktionsnedsättning).³⁰

Sällan bara en typ av våld

Är man utsatt för en form av våld är risken stor att man även är utsatt för flera former av våld. Ju allvarligare våldet är, desto större är den risken. Det vill säga den multipla utsattheten hänger ihop med våldets allvarlighetsgrad.³¹ Därför är det viktigt att fråga vidare om andra former av våld när man får kännedom om utsatthet av något slag.

När en förälder är utsatt för våld är det som sagt en stor risk att även barnet är utsatt för våld. Barn som utsätts för försummelse är mest utsatta även för andra former av barnmisshandel, inklusive att ha upplevt våld mot en förälder.³²

Det sociala nätverkets roll

Det sociala nätverk som omger familjen är avgörande för barns upplevelse av våld. Hur barnen själva, deras syskon, mor- och farföräldrar samt andra vuxna reagerar på, och hanterar, den ena förälderns våld mot den andra kan bidra till att våldet antingen upphör eller fortsätter.³³ Det sociala nätverkets förhållningssätt till våldet har stor betydelse för vilken position barnet får: uppmärksammas barnets utsatthet eller tillskrivs det ansvar för att hantera och stoppa förälderns våld?³⁴ Det sociala nätverket kan erbjuda möjligheter. Personer runt barnen känner ofta till våldet och kan vara en länk till att erbjuda stöd och skydd, till exempel genom att se till att professionella får kännedom om våldet. Personer i barns omgivning kan också bidra med värdefull information och kunskap i till exempel barnavårdsutredningar. Det krävs dock en bedömning om huruvida personer i det sociala nätverket kan och bör involveras i samband med en utredning om barnets behov av skydd och stöd.³⁵ Speciellt när det gäller barn som upplever våld i en hederskontext.

Not. 29. Svedin et al. (2016).

Not. 30. Jernbro och Janson (2017).

Not. 31. Aho et al. (2016); Annerbäck et al. 2010; Cater, et al. (2014); Jernbro och Janson (2017); Radford et al. (2013).

Not. 32. Jernbro och Janson (2017).

Not. 33. Åkerlund (2017).

Not. 34. Åkerlund (2017).

Not. 35. Åkerlund (2017).

Barn är delaktiga vittnen

När den ena föräldern utsätter sin partner för våld vet de flesta barn vad som pågår och många har både hört våld och sett våld och upplevt dess konsekvenser.³⁶ För att förstå ett barns situation då det upplever våld i sin familj är det helt centralt att den förälder som utsätts – typiskt sett mamman – i de flesta fall är någon som barnet har en nära relation till och är beroende av för trygghet och omsorg. Föräldern som utövar våld – typiskt sett pappan – är också någon som står barnet nära och barnet också är beroende av.

Att barn ser och hör våld betyder inte att de är ”utanförstående betraktare”, som forskaren Margareta Hydén formulerat det.³⁷ Hydén menar att det är en psykologisk omöjlighet att inta en sådan position inför en händelse som är en del av ens egen livsmiljö. Hon talar därför om dessa barn som ”delaktiga vittnen” i en situation som de inte själva valt eller ansvarar för, men tvingas förhålla sig till på något sätt.

Våldets konsekvenser

Våld drabbar barns hälsa och välbefinnande på en rad olika sätt. Barn som upplever våld i familjen löper ökad risk för att utveckla beteendeproblem (som utåtagerande beteenden och trotsighet) samt emotionella problem (som ångest och depression). De riskerar också att bli traumatiserade.³⁸ Ett trauma är en yttre händelse eller situation som är så skrämmande och påfrestande att den skapar olika psykiska och fysiska reaktioner hos barnet. Barn som upplevt våld kan visa olika tecken på posttraumatisk stress. Påträngande minnen kan visa sig i form av mardrömmar eller upprepad lek, barnen kan vilja undvika det som påminner om traumat och de kan drabbas av koncentrationssvårigheter, för att nämna några exempel.³⁹

Så länge en förälder – typiskt sett pappa – fortsätter att utöva våld mot barnets andra förälder, utövar han också våld mot barnet i form av psykisk misshandel och brister därmed i sin omsorgsförmåga. Även upplevelser av hot och verbala kränkningar kan upprätthålla barnets rädsla; alla former av våld måste därför upphöra. Så länge en förälder som utövat våld inte tar ansvar för våldet och dess konsekvenser för dem hen utsatt, är risken stor att våldet upprepas i någon form. Om föräldern inte heller tar ansvar för våldet inför barnet, och i handling visar

Not. 36. Christensen (1990); Almqvist och Broberg (2004), Hester et al. (2006); van Rooij et al. (2015).

Not. 37. Hydén (1995).

Not. 38. Chan och Yeung, (2009); Evans, Davies och DiLillo (2008); Gustafsson et al. (2017); Kitzmann, et al. (2003), Wolfe, et al. (2003).

Not. 39. Grip (2012); McCloskey och Walker (2000).

barnet att skrämmande och hotfulla beteenden inte kommer att upprepas utsätter föräldern barnet för en form av omsorgssvikt. Konsekvensen blir att barnet fortfarande kan vara fyllt av rädsla och känner att hen måste skydda den utsatta föräldern, sig själv eller syskon.⁴⁰

Konsekvenser på kort och lång sikt

Upplevelser av våld i nära relation, liksom våld direkt mot barnet, kan få en rad negativa konsekvenser för barn.⁴¹ I det korta perspektivet kan våld direkt mot barn innebära akuta risker för skador och till och med risk att barnet dör. I det längre perspektivet är misshandel och ett liv under hot om våld mot en förälder och/eller barnet självt en stark stressfaktor som ökar risken för sämre skolresultat, lägre livskvalitet, psykisk sjukdom och självskadebeteende.⁴² Barn som upplevt våld uppvisar till exempel mer ångest, depression, trauma-symtom, hämmade beteenden och temperamentsproblem. De är också ofta mer ängsliga, antisociala och aggressiva än andra barn.

Olika faktorer påverkar

Många olika saker påverkar hur ett barn drabbas. Yngre barn drabbas till exempel hårdare för att de har svårare att hantera upplevelserna och svårare att själva be om hjälp. Risken att barnet ska utveckla problem är särskilt stor när våldet är varaktigt och allvarligt.⁴³ En studie visar att över 70 procent av de barn på kvinnojourer som upplevt våld mot sin mamma hade symtom som motiverar en närmare utredning för psykiska svårigheter.⁴⁴ Andra studier visar att ju fler former av våld och/eller ju grövre våld som barn utsätts för, desto värre blir konsekvenserna och desto sämre blir hälsan.⁴⁵

Även andra faktorer, som barnets kön, personlighet, och relation till den utsatta föräldern är av betydelse för konsekvenserna, då exempelvis en fungerande relation till mamma är en skyddsfaktor för barnet.⁴⁶

Not. 40. Överlien (2012).

Not. 41. Chan och Yeung, (2009); Evans, Davies och DiLillo (2008); Gilbert et al. (2009); Kitzmann et al. (2003), Wolfe et al. (2003).

Not. 42. Jernbro och Janson (2017).

Not. 43. Grych et al. (2000).

Not. 44. Almqvist och Broberg (2004).

Not. 45. Jernbro och Janson (2017).

Not. 46. Hester et al. (2006).

Att barn kan drabbas hårt av att uppleva våld i nära relationer beror bland annat på att de har svårt att förstå våld som upplevs hemma i familjen.⁴⁷ Hemmet ska vara och är för de flesta barn en trygg plats. När barn inte kan förstå våldet, blir det svårare för dem att avgöra vilka situationer som kan vara farliga, vilket i sin tur leder till att många barn lever med en ständig rädsla.⁴⁸ De kan också känna skam, skuld och ansvar för det som hänt. Därför behöver barnen ofta hjälp som riktas direkt till dem, för att göra våldet begripligt och hanterbart, och för att förebygga negativa konsekvenser på lång sikt.⁴⁹

Barnets återhämtning

Ur ett barnperspektiv blir det viktigt att den våldsutövande föräldern – typiskt sett pappan – tar på sig ansvar för våldet. För att barn ska kunna återhämta sig efter upplevelser av våld är det av avgörande betydelse att alla former av våld – inklusive kontroll, hot och verbala kränkningar – upphör. Det är centralt att den våldsutövande föräldern visar förståelse för hur våldet drabbar barnet, och ger barnet aktivt stöd till återhämtning. Den våldsutövande föräldern måste även sluta undergräva den andra föräldern och i stället stödja barnets relation med den utsatta föräldern.

Den våldsutövande föräldern måste på allvar vilja reparera den skada hen åstadkommit och göra allt hen kan för att visa barnet att barnet inte behöver vara rädd längre. Det viktiga är att barnet får hjälp att hantera våldets negativa konsekvenser, så att barnet kan känna sig trygg med den våldsutövande föräldern och återfå tilliten.

Not. 47. Cater (2004) och (2007); McGee (2000); Mullender et al. (2002).

Not. 48. Eskonen (2005); Weinehall (1997); Överlien (2012).

Not. 49. Broberg et al. (2011); Mullender (2004).

Barnets perspektiv

Våld i familjen är ofta en dold familjehemlighet. På grund av rädsla och förvirring, lojalitet, skuld och skam kanske barn inte berättar vad de är med om, vilket innebär en risk för att deras utsatthet inte uppmärksammas.⁵⁰ Barn har enligt barnkonventionen och svensk lag rätt att utifrån sin mognadsnivå vara delaktig i beslut som rör barnet självt.⁵¹ En förutsättning för delaktighet är att barnet ges möjlighet att själv berätta om sin situation. Därför är det viktigt att vid informationsinsamling även prata med barnen om deras situation. Forskning visar att överensstämmelsen mellan barns och föräldrars uppgifter om våld i familjen är relativt låg.⁵²

Genom att ställa frågor om våldsutsatthet till både barn och vuxna⁵³, och därigenom låta barn få tala om sina erfarenheter, kan man också minska och förebygga symtom. Även barn som inte visar synliga tecken på våld eller symtom⁵⁴ kan behöva dela sina upplevelser med andra för att förstå sina känslor och reaktioner.⁵⁵ Därför är det viktigt att även barn som inte visar tecken på behov av behandling får möjlighet att prata om vad de har varit med om.

Not. 50. Stanley (2011).

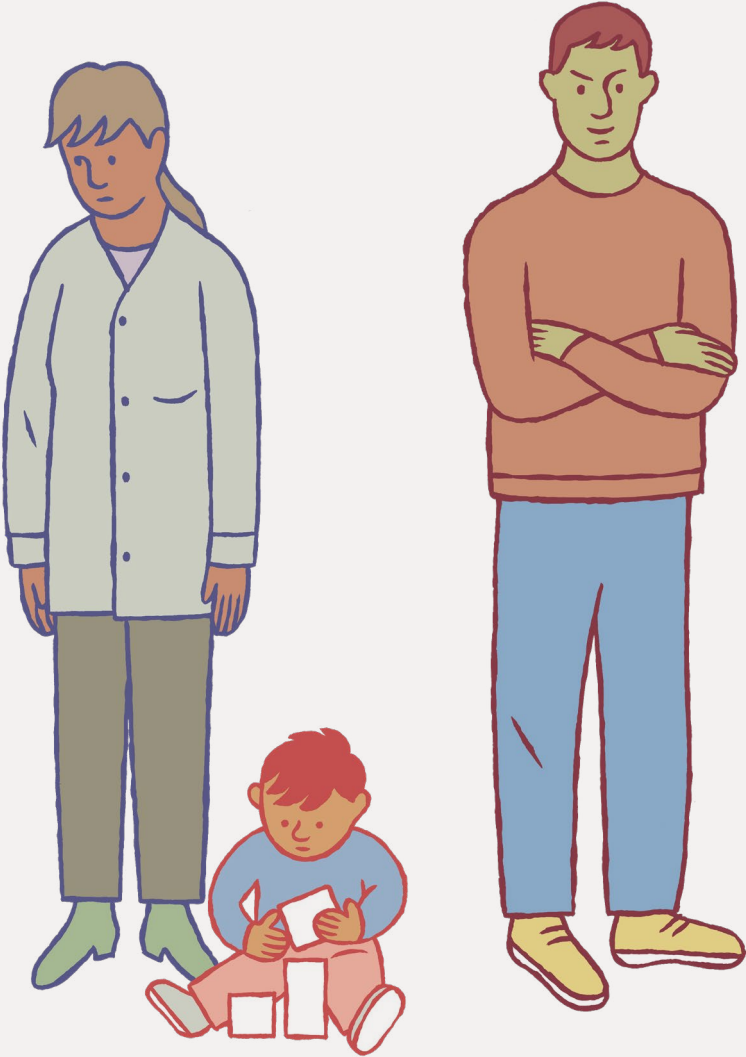
Not. 51. Schiratzki (2019).

Not. 52. Arad-Davidzon och Benbenishty (2008); DePanfilis och Girvin (2005).

Not. 53. van Rooij et al. (2015).

Not. 54. Graham-Bermann och Hughes (2003); Jouriles et al. (2001); McGee (2000).

Not. 55. McGee (2000).

Våld och omsorgsförmåga

Våld i nära relationer påverkar föräldrars omsorgsförmåga både direkt och indirekt. Att utöva våld mot den andra föräldern är i sig ett uttryck för brister i omsorgsförmåga, men även den våldsutsattas omsorgsförmåga kan påverkas.⁵⁶ I bedömningen av omsorgsförmåga bör också hänsyn tas till att den våldsutövande föräldern brustit i sitt ansvarstagande för hela barnets situation och viktiga relationer, eftersom våldet mot den andra föräldern inte bara är en attack mot föräldern utan också mot relationen barn–förälder. För att trygga barnet och skapa goda förutsättningar för barnets utveckling behöver den våldsutövande föräldern därför stödja relationen mellan barnet och den utsatta föräldern.⁵⁷

Vad är omsorgsförmåga?

En förälders uppgift är att på olika sätt bidra till att barnet utvecklas så bra som möjligt, utifrån sina förutsättningar. Omsorgsförmåga kan förklaras som föräldrarnas förmåga att bidra till sitt barns utveckling, genom att svara på barnets genom uppväxten skiftande behov utifrån den miljö barnet befinner sig i. Omsorgsförmåga kan också beskrivas som de aktiviteter och beteenden hos omsorgspersoner som behövs för att ett barn ska kunna fungera i sin kultur som vuxen.⁵⁸ Ibland används termen föräldraförmåga men i den här rapporten används omsorgsförmåga för att understryka att det handlar om aktiviteter och beteenden som barn behöver, oavsett om deras omsorgspersoner är föräldrar eller andra vuxna.

Not. 56. Chiesa et al. (2018).

Not. 57. Scott (2004).

Not. 58. Horwath och Platt (2019).

Kända riskfaktorer

Det finns kända riskfaktorer för att föräldrars omsorg om barn kan brista, som fattigdom, arbetslöshet, låg utbildning, ensamt föräldraskap och hög förekomst av kriminalitet, våld och sociala svårigheter i familjens miljö. Om det dessutom föreligger psykiska störningar hos föräldrar, aktivt missbruk eller kognitiv funktionsnedsättning ökar risken ytterligare att barn far illa.⁵⁹ Både barnmisshandel och våld i nära relationer har samband med dessa riskfaktorer⁶⁰ och därmed samband med bristande omsorgsförmåga.

Fler aspekter påverkar

Inom forskningen finns det en samstämmighet om att begreppet omsorgsförmåga inte enbart är egenskaper eller beteenden hos föräldern.⁶¹ Bedömning av en "tillräckligt god" omsorgsförmåga måste sättas i relation till barnets behov och förutsättningar i omgivningen. En och samma förälder kan, för ett och samma barn, ge tillräckligt god omsorg i en situation och otillräcklig omsorg i en mer krävande situation. Exempelvis kan en förälder ha svårt att visa upp en positiv omsorgsförmåga under de förutsättningar som ett möte på socialtjänsten ger. En och samma förälder kan också ge tillräckligt god omsorg till ett av sina barn men inte till ett annat, beroende på barnens skiftande behov och förutsättningar.⁶²

Begreppet omsorgsförmåga är alltså multidimensionellt och vissa delar av begreppet har studerats, medan andra delar inte har det. De fyra delområden som anses viktiga för omsorgsförmågan enligt utrednings- och dokumentationssystemet *Barns behov i centrum* BBIC (grundläggande omsorg, stimulans och vägledning, känslomässig tillgänglighet och säkerhet⁶³) har till exempel i stora stycken inte testats empiriskt.⁶⁴

Enligt den modell som ligger till grund för BBIC⁶⁵ ska omsorgsförmåga förstås utifrån följande tre dimensioner:

1. föräldrarnas egenskaper och personlighet
2. stöd och belastning i omgivningen
3. barnets egenskaper och temperament.

Not. 59. Broberg et al. (2015).

Not. 60. Millner och Crouch, (2018).

Not. 61. Horwath och Platt (2019).

Not. 62. Hackett (2014).

Not. 63. Socialstyrelsen (2018).

Not. 64. Hackett (2014).

Not. 65. Belsky och Belsky (1984).

Modellen hjälper till att förstå samspelet mellan de olika faktorer som har betydelse för omsorgsförmåga. Barnets temperament påverkar den omsorg och de specifika föräldrabeteenden som föräldern uppvisar gentemot barnet.⁶⁶ För en våldsutsatt förälder kan till exempel bristande stöd från den andra föräldern och otillfredsställelse i parrelationen vara en viktig faktor för brister i omsorgsförmåga.⁶⁷ Om alla tre områden som beskrivs i modellen fungerar bra är chansen god att barnet utvecklas normalt. Risk för avvikande utveckling hos barn finns i synnerhet om två eller tre områden har brister.⁶⁸ Man kan uttrycka det som att två fungerande områden kan kompensera för brister i ett tredje område. En förälder kan vara bättre rustad än genomsnittet, med många resurser inom sig själv, som ändå inte blir tillräckliga i kombination med till exempel ett barn med svåra och komplexa behov och avsaknad av socialt nätverk eller andra stöttande resurser i omgivningen. På samma sätt kan en förälder som är sämre rustad än genomsnittet lyftas av gynnsamma och kompenserande faktorer i övriga områden.⁶⁹

Även om forskningen inte är ense om exakt på vilket sätt och i vilken omfattning, står det klart att föräldrar och barn ömsesidigt påverkar varandra. Omsorgsförmåga kan inte stå för sig självt utan existerar i relation till ett specifikt barn. Föräldrar har med sig attityder, värderingar och förmågor in i föräldra-barn-relationen, som i mötet med barnets unika behov och egenskaper översätts till specifika föräldrabeteenden. Överensstämmelsen mellan barnets specifika behov och föräldrarnas specifika kompetenser handlar om hur väl barnet och föräldern matchar varandra.⁷⁰ Det har föreslagits att en sådan anpassning skulle utgöra en fjärde dimension i den modell som ligger till grund för BBIC.⁷¹

Vad barn behöver av sina föräldrar

Behovet av föräldrarnas omsorg varierar utifrån barnens utvecklingsnivå.⁷² Dessa behov kan också ses som utvecklingsuppgifter som barnet ska lösa. Om en uppgift på ett utvecklingssteg inte löses kommer det att bli svårare för barnet att lösa utvecklingsuppgiften på nästa steg.⁷³ I åldern ett till tre år är anknytning till de primära omsorgspersonerna den centrala utvecklingsuppgiften. Mellan ett och tre år utvecklar barnet autonomi och självutveckling.

Not. 66. Maccoby (2000); Kiff, Lengua och Zalewski (2011).

Not. 67. Van Bakel och Riksen-Walraven (2002).

Not. 68. Van Bakel och Riksen-Walraven (2002).

Not. 69. Hackett (2014).

Not. 70. Hackett (2014).

Not. 71. Bogenschneider et al. (1997).

Not. 72. Cicchetti (1989).

Not. 73. Horwath och Platt (2019).

Mellan tre och sju år står etablering av kamratrelationer i centrum och mellan sju och tolv år sker en integration av anknytning, autonomi och kamratrelationer.⁷⁴

Det finns flera beskrivningar av omsorgsförmågans olika aspekter. Ett exempel återfinns i diagnosmanualen *Zero to Three*.⁷⁵ Den här beskrivningen av omsorgsförmågan är konstruerad för yngre barn, men kan i stora stycken vara till hjälp för barn upp till tonåren och kompletterar de fyra övergripande aspekter av omsorgsförmågan som diskuteras i BBIC-materialet.

Zero to Three – olika aspekter av omsorgsförmåga:

- grundläggande fysisk säkerhet
- basala behov av mat, hygien, kläder, husrum och hälso-/sjukvård
- känslomässigt engagemang i barnet
- struktur och rutiner
- uppmärksamma och svara på barnets känslomässiga behov och signaler
- tröst vid stress
- lära barnet saker och erbjuda social stimulans
- socialisering
- kontroll och gränssättning
- engagemang i lek och lustfyllda aktiviteter
- visa intresse i barnets upplevelser och perspektiv
- visa förmåga till reflektion gällande barnets utveckling
- ta hänsyn till barnets åsikter på ett åldersadekvat sätt
- tolerans för motstridiga känslor i relation till barnet

Not. 74. Cicchetti (1989).

Not. 75. Zero to three (2016).

I förhållande till våld är det också viktigt att kartläggningen av våldssituationen styr vilka aspekter som bedömningen av omsorgsförmågan ska fokusera på. En utredning som täcker alla aspekter kan vara svårt att göra. Om risk för fortsatt våld finns måste denna aspekt bedömas, medan exempelvis föräldrarnas förmåga att stimulera barnet till att lära sig nya saker då inte är en prioriterad dimension att bedöma. Det är också viktigt att uppmärksamma att upplevelserna av våld gör att barnet har behov av en särskilt god omsorg och lyhördhet från föräldrarnas sida. Frågan om bedömning av omsorgsförmåga diskuteras mer utförligt längre fram i kapitlet.

Förmåga att möta barns särskilda behov

Som redan påpekats måste omsorgsförmåga bedömas i relation till ett specifikt barn med specifika behov. I den här rapporten handlar det om barn som upplevt våld, vilket på olika sätt kan ställa krav på föräldrarnas omsorgsförmåga. Beteendeproblem är vanligt bland barn som upplever våld i familjen och i dessa fall ställs höga krav på att föräldern kan möta barnets behov av positiv uppmärksamhet, stimulans och gränssättning. En särskilt viktig aspekt av omsorgsförmågan är om föräldern har kapacitet att tillgodose ett våldsutsatt barns behov av psykisk rehabilitering och återuppbyggnad av tillit.

Faktorer som särskilt bör uppmärksammas när man bedömer hur väl en förälder klarar att ge omsorg till ett specifikt barn är barnets temperament, fysiska funktionsnedsättningar, utvecklingsförsening, och neuropsykiatriska diagnoser som ADHD. Kravet på omsorgsförmåga kan vara extra stora om barnet har några av dessa egenskaper eller funktionsnedsättningar. Dessa faktorer är också riskfaktorer för våld mot barn.

Våldsutövares omsorgsförmåga

Forskning om våld i nära relationer och omsorgsförmåga handlar i hög grad om våldsutsatta mammor. Få studier har gjorts om våldsutövande föräldrar – typiskt sett pappors – omsorgsförmåga.⁷⁶ Det finns med andra ord begränsad kunskap om våld i nära relationer och omsorgsförmåga.⁷⁷ Pappors omsorgsförmåga och våld i nära relationer har till stor del varit två separata forskningsfält, som först nyligen börjat överlappa.⁷⁸ Inte bara inom forskningen, utan även inom den sociala barnvården och i de behandlingsprogram som finns för våldsutövande män, har mäns roll som föräldrar och omsorgsgivare negligerats.⁷⁹

Not. 76. Adhia och Jeong 2019; Burnette, Ferreira och Buttell, (2017).

Not. 77. Peled (2000); Guille (2004).

Not. 78. Eriksson (2003); Labarre, Bourassa, Holden, Turcotte och Letourneau (2016).

Not. 79. Brown, Callahan, Strega, Walmsley, och Dominelli, (2009); Eriksson (2007); Lapierre och Côté, (2011); Scott, Francis, Crooks, Paddon, och Wolfe (2007).

Kunskapen om föräldrar som utövar våld mot sin partner, kommer framförallt från studier av deras barn. Dessa visar att pappor som utövar våld mot sin partner också utövar våld mot barnen i högre utsträckning än vad andra pappor gör.⁸⁰ Risken ökar ju allvarigare våld som pappan utövar mot sin partner.⁸¹ Att utsätta sitt barn för att se, höra och på andra sätt uppleva våld mot en förälder, är att betrakta som psykisk barnmisshandel.⁸²

Bristande ansvar och engagemang

Utöver själva våldsutövandet brister enligt forskningen våldsutövande pappor ofta även på andra sätt i sitt ansvarstagande för barnen och deras behov.⁸³ Ansvarslösheten kan komma till uttryck som en frånvaro i barnens liv, i en låg grad av deltagande i omsorgen om dem, eller i fysisk och känslomässig försummelse av barnen.⁸⁴ En studie fann att pappor som utövade våld mot sin partner är mindre engagerade i och leker mindre med sina barn än pappor som inte utövar våld.⁸⁵

Auktoritär föräldrastil

Ibland kan våldsutövande pappors frånvaro kombineras med perioder av auktoritär närvaro i barnens liv. Bland våldsutövare är en auktoritär föräldrastil överrepresenterad, med bristande flexibilitet inför barnens behov och önskingar och bristande respekt för barnens integritet och rätt till en rimlig grad av självbestämmande. I den auktoritära föräldrastilen ingår en förväntan om lydnad utan ifrågasättande från de egna barnen, övriga familjemedlemmar eller andra i samhället. I grunden handlar det om att papporna är känslomässigt otillgängliga för barnen och att de kan ha orealistiska förväntningar på dem, ofta grundade i en brist på förståelse för barnens utvecklingsnivå.⁸⁶ I kombination med våld blir denna föräldrastil särskilt destruktiv. Den belastning som upplevelserna av våld innebär för barnet gör att barnet har behov av en särskilt god omsorg och lyhördhet från föräldrarnas sida. För ett våldsutsatt barn räcker inte längre en omsorg som är ”tillräckligt bra” (”good enough”).⁸⁷

Not. 80. Appel och Holden (1998); Edleson (1999); Hamby, Finkelhor, Turner, och Ormrod (2010); Slep och O’Leary (2005).

Not. 81. Burnette et al. (2017).

Not. 82. SOU 2001:72.

Not. 83. Bancroft et al. (2012); Cater och Forssell (2014); Edleson och Williams (2006).

Not. 84. Forssell (2016).

Not. 85. Adhia och Jeong (2019).

Not. 86. Bancroft et al. (2012).

Not. 87. Cater och Forssell (2014).

En redan destruktiv föräldrastil blir därför ytterligare negativ i ljuset av andra belastande omständigheter såsom barnets våldsutsatthet. Våldsutsatta barn behöver med andra ord föräldrar som är "utmärkta" föräldrar, lyhörda och känslomässigt tillgängliga för sina barn.

Självcentrering

En annan problematisk tendens hos våldsutövande pappor är självcentrering.⁸⁸ Det kan ta sig uttryck genom att pappan framförallt visar intresse för barnen när han kan få ett erkännande av sig själv som förälder från andra människor. Pappan med den här typen av problem är snarare känslomässigt gränslös än känslomässigt otillgänglig. Han kan använda barnen som ett känslomässigt stöd (det gäller inte minst flickor/döttrar) och han förväntar sig känslomässig tillgänglighet från både partnern och barnen. Det kan leda till omvända roller mellan den våldsutövande föräldern och barnen, där han förväntar sig att barnen ska ta hand om och uppfylla hans behov i stället för tvärtom. För barn som upplevt våld mot en förälder är omsorgsgivarens pålitlighet och fokus på barnet (i motsats till självcentrering) ännu viktigare än för barn i allmänhet. Detta är viktigt att ta hänsyn till i bedömningen av omsorgsförmåga.⁸⁹

Undergrävande av medföräldern

Ett tredje mönster som dokumenterats i forskningen är att pappan undergräver sin medförälder, barnens mamma. Våldet i sig är nedbrytande för mamman och destruktivt för hennes relation till barnen.⁹⁰ Men saboterandet av barn-mamma-relationen kan vara ännu mer direkt, exempelvis genom att han talar om för barnen att de inte behöver lyda sin mamma och genom att framställa henne som inkompetent. Undergrävandet kan också vara indirekt, exempelvis genom att dra in barnen i aktiviteter trots att mamman inte vill det.⁹¹ Undergrävandet kan fortsätta även efter att pappan och mamman separerat.

I litteraturen framhålls också att våldsutövande pappor kan vara manipulerande och framstå som goda föräldrar när de blir observerade.⁹² Detta i sig skapar en förvirrande och svårhanterad situation för barnen.

Not. 88. Bancroft et al. (2012).

Not. 89. Cater och Forssell (2014).

Not. 90. Humphreys och Stanley (2006).

Not. 91. Eriksson (2003).

Not. 92. Bancroft et al. (2012).

Vilja och förmåga till förändring

Det finns forskning som lyfter fram våldsutövande pappors önskan om en bättre relation till sina barn.⁹³ Att omvandla dessa önskningar till faktiska handlingar kan dock vara svårt.⁹⁴ Vissa våldsutövande pappor kan sakna medvetenhet om hur våldet påverkar deras barn⁹⁵, medan andra kan visa förståelse och oro för våldets negativa effekt på barnen.⁹⁶ Graviditet och övergången till att bli pappa och ha omsorg om ett barn kan vara utmanande för många män som utövar våld, och deras förmåga att på ett konstruktivt sätt hantera en sådan förändring kan vara bristande.⁹⁷ Samtidigt visar studier att faderskapet kan fungera som en motivation för vissa att sluta utöva våld⁹⁸ eller att delta i behandling för våldsutövare.⁹⁹ För vissa våldsutövande pappor verkar dock engagemanget i barnen kunna beskrivas som ett sken-engagemang, där barnen används på ett instrumentellt sätt för att fortsätta att utöva kontroll och våld mot mamman. Detta kan ibland vara motivet till pappors önskan om kontakt med barnen efter en separation, snarare än en genuin önskan om en relation på barnets villkor.¹⁰⁰

Våldsutövare som medföräldrar

Föräldrar utgör varandras kontext för den omsorg de utövar om gemensamma barn.¹⁰¹ Den ena förälderns förhållningssätt till det egna omsorgsansvaret sätter ramar och villkor för den andra föräldern och vice versa. Den omsorg barnen får blir därmed beroende av samspelet mellan föräldrar och av hur en våldsutövande förälder fungerar som medförälder till den våldsutsatta föräldern. En viktig aspekt av omsorgsförmågan blir därmed graden av föräldraallians. Föräldraallians (co-parenting) är ett begrepp som handlar om föräldrars förmåga att samarbeta i föräldraskapet och omsorgen om ett barn.¹⁰² Att föräldrar har förmåga att samarbeta har stor betydelse för omsorgens kvalitet. Förmåga till samarbete måste dock bedömas utifrån förälderns position som våldsutövande eller våldsutsatt.

Not. 93. Fox, Sayers och Bruce (2001); Håland, Lundgren, Lidén och Eri, (2016); Perel och Peled, (2008);

Not. 94. Poole och Murphy (2019).

Not. 95. Mohaupt och Duckert (2016); Rothman, Mandel, och Silverman (2007); Salisbury, Henning och Holdford (2009); Stover och Spink (2012).

Not. 96. Rothman (2007).

Not. 97. Perel och Peled (2008).

Not. 98. Fox et al. (2001); Håland et al. (2016); Stover (2013);

Not. 99. Poole och Murphy (2019).

Not. 100. Bancroft et al. (2012); Eriksson och Hester (2001).

Not. 101. Haavind (1974); Smart (1998).

Not. 102. Jacobs och Jaffe (2010).

Våldsutsattas omsorgsförmåga

När man talar om omsorgsförmågan hos den våldsutsatta föräldern – typiskt sett mamma – är det viktigt att påminna sig om att ansvaret för våldet alltid tillhör den förälder som utövar våld.

För den utsatta föräldern har våldet negativ påverkan på såväl psykisk som fysisk hälsa.¹⁰³ Vad detta betyder för föräldraskapet har framförallt studerats på mammor till förskolebarn.¹⁰⁴ Att vara våldsutsatt mamma innebär att ha omsorg om barn i en kontext av stress och belastning.¹⁰⁵ Omsorgsförmågan kan påverkas negativt, även om flera studier lyfter fram att våldsutsatta mammor strävar efter att ge så god omsorg som möjligt i en utmanande situation.¹⁰⁶ Det finns gott stöd för att förskolebarn till våldsutsatta mammor skyddas mot psykiska problem om mamman har föräldrabeteenden som känslighet, värme och utövar lagom kontroll gentemot sina barn.¹⁰⁷ Men våldsutsatta mammor är inte en homogen grupp. Några kan påverkas negativt i sin omsorgsförmåga¹⁰⁸ medan andra inte gör det.¹⁰⁹

Stress och akut fokus på säkerhet

Ett exempel på direkt negativ påverkan på omsorgsförmågan är att mammor tvingas till ett akut fokus på barnens säkerhet så att andra aspekter av omsorgsförmågan hamnar i skymundan. Det kan bland annat leda till lägre grad av engagemang i barnens skolgång.¹¹⁰ Indirekt påverkan kan bland annat handla om att mammans psykiska hälsa påverkas negativt, vilket i sin tur påverkar omsorgsförmågan. Våldsutsatta föräldrar kan utveckla posttraumatiskt stressyndrom¹¹¹ som kan leda till inkonsekvent/reaktiv disciplinutövning, kontrollerande beteenden, fientlighet och aggression.¹¹² Det finns studier som visar att våld i nära relationer kan leda till ökad risk för depression hos den våldsutsatta föräldern vilket kan påverka omsorgsförmågan.¹¹³

Not. 103. Dillon, Hussain, Loxton och Rahman, (2013).

Not. 104. Hungerford et al. (2012); Johnson och Lieberman (2007); Lieberman et al. (2005); Levendosky et al. (2003).

Not. 105. Grip (2012).

Not. 106. Herbell, Li, Bloom, Sharps och Bullock (2020); Izaguirre och Calvete (2014); Lapierre (2010).

Not. 107. Hungerford et al. (2012); Johnson och Lieberman (2007); Lieberman et al. (2005); Levendosky et al. (2003).

Not. 108. Molina, Skowron och Hackman (2020).

Not. 109. Austin, Shanahan, Barrios och Macy, (2019).

Not. 110. Murray, Bair-Merritt, Roche och Cheng (2012).

Not. 111. Dillon, Hussain, Loxton och Rahman (2013).

Not. 112. Dillon, Hussain, Loxton och Rahman (2013).

Not. 113. Callender, Olson, Choe och Sameroff (2012).

Risk att barnet utsätts

Vårdsutsatta föräldrar har jämförelsevis en mer auktoritär föräldrastil och risken för försummelse är högre.¹¹⁴ Tvingande och kontrollerande våld¹¹⁵ kan öka risken för att den våldsutsatta föräldern försummar barnet.¹¹⁶ Det finns också studier som visar att våldets allvarlighetsgrad påverkar omsorgsförmågan.¹¹⁷

Utsatthet för våld i nära relationer har samband med fysiskt våld mot barn,¹¹⁸ men det finns även studier som inte visar på ett sådant samband.¹¹⁹ De skilda resultaten kan bero på våldets konsekvenser för den våldsutsatta föräldern: ju större trauma desto högre risk att den våldsutsatta föräldern använder våld mot barnet.¹²⁰ Orsakerna till att samspelet med de egna barnen påverkas negativt eller att bestraffningsvåld används, kan också ha samband med föräldrarnas egen utsatthet för våld under barndomen.¹²¹

Att utsättas för våld av en partner kan påverka mammans tankar och känslor om barnet under graviditeten och tankar om sig själv som förälder.¹²² Dessa föreställningar har i sin tur visat sig påverka vilka föräldrabeteenden som senare kommer till uttryck i relationen till spädbarnet. Mammor kan tillskriva spädbarns beteende fientliga kvaliteter och sedermera använda våld mot barnet.¹²³ En studie fann att våldsutsatta mammor oftare tolkar spädbarns ansiktsuttryck som rädsla, vilket i kombination med trauma-symptom hos mamman kan fungera som en påminnelse om traumat och påverka förmågan att reagera inkännande och lyhört på sitt barn.¹²⁴

Det kan finnas flera förklaringar till att mammor som utsatts för våld av sin partner använder våld mot sina barn. En psykologisk förklaring är att hon projicerar sina upplevelser av våldet på barnen och därigenom tillskriver barnens beteende negativa och aggressiva kvaliteter.¹²⁵ En annan förklaring är ökad stress till följd av en pressad livssituation.¹²⁶ En förklaring som har relativt gott stöd i empiriska studier är att samspelet mellan föräldrarna fungerar dåligt och påverkar föräldra-barnrelationen negativt.¹²⁷

Not. 114. Chiesa et al. (2018).

Not. 115. Johnson (2008).

Not. 116. Nicklas och Mackenzie (2013).

Not. 117. Pels, van Rooij och Distelbrink (2015).

Not. 118. Huang, Wang och Warrener (2010); McCloskey, Figueredo och Koss (1995); Peled (2011); Postmus, Huang och Mathisen-Stylianou (2012).

Not. 119. Sullivan, Nguyen, Allen, Bybee, och Juras (2000).

Not. 120. Grip (2019).

Not. 121. Cicchetti och Valentino (2006).

Not. 122. Levendosky, Bogat, Bernard och Garcia (2018).

Not. 123. Kita, Hayashi, Umeshita, Tobe, Uehara, Matsunaga och Kamibepu (2020).

Not. 124. Bernstein, Timmons och Lieberman (2019).

Not. 125. Lieberman (2007).

Not. 126. Peled (2011).

Not. 127. Van Bakel och Riksen-Walraven (2002).

Det är alltså viktigt att i bedömningen av omsorgsförmågan och av lämpliga insatser vara öppen för olika typer av förklaringar om en våldsutsatt förälder utsätter sina barn för våld.

Extra god omsorgsförmåga

Det finns även studier som inte visar någon negativ påverkan på omsorgsförmågan hos våldsutsatta.¹²⁸ Vissa våldsutsatta mammor försöker aktivt kompensera för de negativa effekterna av våldet.¹²⁹ Att vara mamma och ge omsorg till ett barn kan fungera som en buffert mot den stress och belastning som våldet innebär.¹³⁰ Det finns också studier som har funnit positiv påverkan på föräldraförmågan i form av ökad lyhördhet och effektiva föräldrastراتيجier.¹³¹ Detta ska inte förstås som att våldet haft en uttalat positiv effekt, utan snarare som att mammorna mobiliserat sina resurser utifrån barnens behov.¹³² Mammorna anstränger sig för att vara extra goda omsorgspersoner åt sina barn eftersom de vet att våldet är en belastning för barnen. En studie fann att de mammor som levde i en kontext av våld över tid utvecklades mer positivt i sin omsorgsförmåga än de som inte var utsatta för våld.¹³³ Ett annat exempel är den studie som fann att mammor som tidigare levt med våld i nära relation var mest välfungerande i sin omsorgsförmåga, jämfört med mammor som fortfarande levde med våld och mammor som inte hade någon erfarenhet av våld.¹³⁴ Dessa resultat pekar på den utvecklingspotential och förmåga till anpassning som vissa mammor visar i en livssituation präglad av våld. Det är också en viktig aspekt att beakta i bedömningen av lämpliga insatser.

Våldsutövaren saboterar mamma-barn-relationen

Vad kan den situation som många våldsutsatta mammor lever och ger omsorg i innebära mer konkret? Som redan påpekats innebär våldsutövande ett undergrävande av mamman som förälder och av mamma-barn-relationen.¹³⁵ Hur aktivt och avsiktligt detta är varierar. Vissa våldsutövande pappor undergräver öppet och medvetet mamman inför barnen som ett sätt att öka sin kontroll. Det blir ett sätt att visa och lära barnen att det är i sin ordning att behandla mamma på ett negativt och respektlöst sätt.¹³⁶ En del pappor tvingar

Not. 128. Izaguirre och Calvete, 2014; Casanueva (2008).

Not. 129. DeVoe och Smith (2002); Peled och Barak-Gil (2011).

Not. 130. Rowsell (2003); Irwin, Thorne och Varcoe (2002).

Not. 131. Levendosky, Huth-Bocks, Shapiro och Semel (2003).

Not. 132. Levendosky, Lynch och Graham-Bermann (2000a).

Not. 133. Letourneau, Fedick och Willms (2007).

Not. 134. Casanueva (2008).

Not. 135. Hughes och Marshall (1995).

Not. 136. Bancroft, Silverman och Ritchie (2012).

barnen att själva utöva våld mot mamma, vilket kan ha en särskilt skadlig effekt både på mammans känslor inför barnet och för barnets attityd gentemot mamman.¹³⁷ En del barn identifierar sig med, och tar efter, våldsutövaren och kan i likhet med honom kränka mamman.¹³⁸ En effekt av detta kan vara att mamman får det svårare att upprätthålla en positiv auktoritet som förälder.¹³⁹ Utifrån BBIC-logiken skulle ett möjligt scenario kunna vara att en belastning i omgivningen (våldsutsatthet) gör barnet mer svårmanövrerat och trotsigt gentemot mamman, vilket gör hennes uppdrag som förälder och omsorgsgivare svårare.

Det är vanligt att pappan undviker att ta på sig ansvar för det egna våldet och i stället lägger ansvaret på mamman. I samband med en våldshändelse kan barn vara känslomässigt sårbara och därmed extra mottagliga för den manipulation som den våldsutövande föräldern ägnar sig åt. Pappan kan göra sig till den goda och roliga föräldern i stunder då mamman som en effekt av våldet kanske är passiv, tillbakadragen eller lättirriterad. Barnen förmår inte se igenom det spel som ligger bakom, utan uppfattar bara mamman som otillgänglig, och pappan som den som bryr sig om dem. För en beräknande våldsutövare blir detta ett sätt att knyta barnens lojalitet till sig och distansera dem från mamman.¹⁴⁰

Pappans undergrävande av mamman kan också rikta in sig specifikt på barnets upplevelse av henne som en trygg och pålitlig person att vända sig till för tröst, stöd och omsorg. Det kan handla om lögnen som har för avsikt att skada förtroendet mellan barn och mamma, såsom att säga till barnet att det var oönskat och att mamman vill adoptera bort det.¹⁴¹ Mammans omsorg om barnen kan alltså på ett mycket konkret sätt vara påverkat av den våldsutövande pappan. Ibland kan mammans sätt att vara med barnen skilja sig åt drastiskt beroende på om pappan är hemma eller inte, vilket kan vara förvirrande för barnen.¹⁴² Detta kan påverka barnens upplevelse av mamman som förutsägbart och konsekvent. Om mamma-barn-relationen varit en källa till kraft för den våldsutsatta mamman, tillfogas hon särskilt stor skada om våldet specifikt attackerar hennes relation till barnen.¹⁴³

Undergrävandet av mamman som omsorgsgivare kan även påverka mammans upplevelse av sin egen kompetens som förälder. En del pappor försöker avsiktligt och explicit hindra mamman från att ge barnen adekvat omsorg.

Not. 137. Radford och Hester (2006).

Not. 138. Holden och Ritchie (1991).

Not. 139. Bancroft et al. (2012).

Not. 140. Bancroft et al. (2012).

Not. 141. Bancroft et al. (2012).

Not. 142. Rowsell (2003).

Not. 143. Ahlfs-Dunn och Huth-Bocks (2016).

Det kan handla om att förbjuda mamman att plocka upp och trösta ett gråtande spädbarn, undanhålla pengar så att mamman inte har möjlighet att köpa hela och rena kläder, köpa tillräckligt mycket mat till barnen¹⁴⁴, eller speciell mat om ett barn har särskilda behov. Det kan också handla om att förbjuda mamman att söka vård för ett barn som är sjukt.¹⁴⁵ En del pappor kan sedan använda detta emot mamman genom att peka på hennes brister vad gäller att ta hand om barnen och hota med att rapportera till socialtjänsten och säga att de kommer ta barnen ifrån henne.¹⁴⁶

Bedömning av omsorgsförmåga

De primära omsorgspersonerna är oftast en mamma och en pappa, även om andra konstellationer också finns. Oberoende av omsorgskonstellation och vem som står för det mest frekventa eller allvarligaste våldet är det viktigt att kartlägga våldets karaktär vid bedömning av omsorgsförmågan. I bedömningen måste hänsyn tas till om båda eller endast den ena av omsorgsgivarna utövar våld, mot vem eller vilka och vad det är för typ och allvarlighetsgrad på våldet. I en kartläggning av våldets karaktär är det viktigt att både förhålla sig till kunskapen om hur våldet brukar se ut och samtidigt vara öppen för att några fall bryter mot det vanliga mönstret, till exempel att den primära våldsutövaren är mamman och att pappan är kontrollerad och kuvad av mamman.

Mer än bara våldssituationen

Utöver våldssituationen behöver respektive förälders omsorgsförmåga bedömas utifrån *stabilitet* i barnets uppväxtsituation (till exempel kring förskola/skola, kamrater, föreningsliv, bostadsområde, skyddat boende, kontaktförbud, m.m.), hur *trygg omsorgssituationen* är, och om vårdnad och eventuellt umgänge gynnar barnets uppväxtvillkor. Vidare måste bedömningen göras utifrån barnets möjligheter att få *hjälp att skapa mening* kring våldet: Talar föräldrarna med barnet om våldet på ett sätt som bidrar till förståelse för situationen så att barnet inte blir utelämnat åt att på egen hand försöka begripliggöra sin livssituation? Bedömningen behöver innefatta barnets upplevelse av respektive förälder som *trygg bas och säker hamn*: Hur stark och stabil är barnets tillit till respektive förälders förmåga och vilja att finnas till hands för barnet och trösta i situationer när barnet känner sig rädd, ensam eller är sjuk? Slutligen behöver också hänsyn tas till *våldets konsekvenser för barnet*, och vilka särskilda behov barnet kan ha som en effekt av att ha upplevt våld.¹⁴⁷

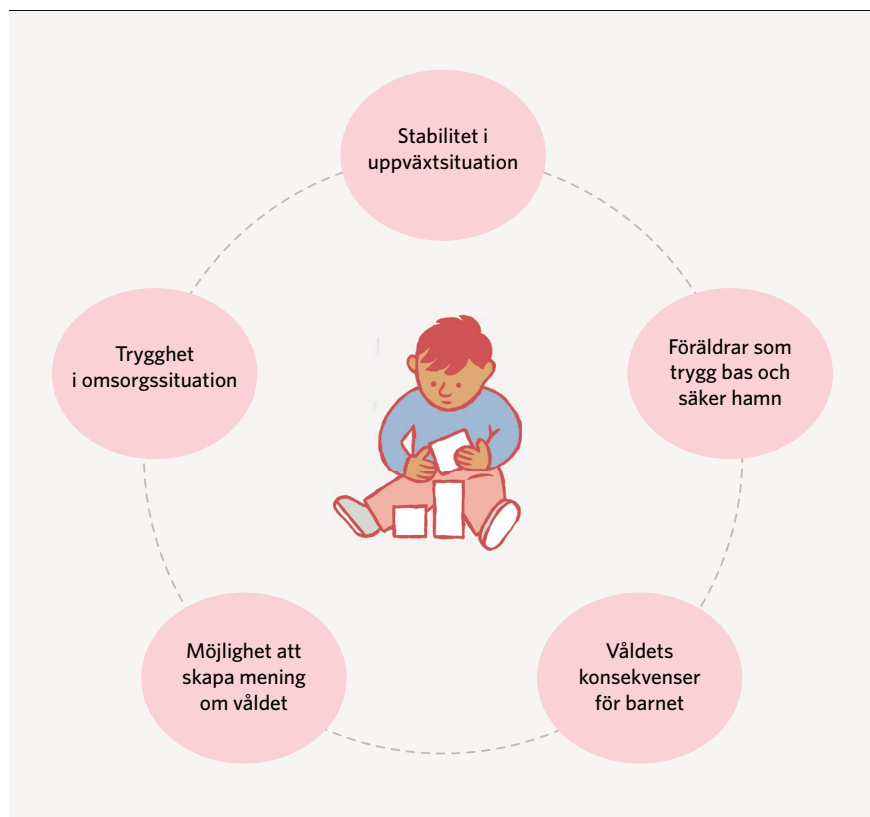
Not. 144. Näsman och Fernqvist (2015).

Not. 145. Bancroft et al. (2012).

Not. 146. Rowsell (2003).

Not. 147. Axberg et al. (2019).

FIGUR 2. Aspekter omsorgsförmåga

Respektive förälders omsorgsförmåga behöver bedömas utifrån en rad aspekter.

När socialtjänsten bestämmer att omsorgsförmågan måste utredas i relation till barnets skyddsbehov är det två frågor som är centrala:

- › Vilka skydds- och riskfaktorer finns relaterade till omsorgsförmågan?
- › Vilka stödinsatser kan föreslås för att förbättra omsorgsförmågan?

I utredningen måste dialog och förtroendeskapande samtal balanseras mot syftet att få föräldern att lämna relevant information om sin inställning till dokumenterade eller påstådda våldshändelser samt om relationen till barnet och barnets andra förälder. Hur bedömningen mer konkret bör gå till och vilket metodstöd som kan vara till hjälp diskuteras mer utförligt i rapportens andra del.

Din blick som bedömare

Det finns en rad aspekter som kan påverka bedömarens tolkning av våldsutövande och våldsutsatta föräldrars omsorgsförmåga. Kulturellt färgade förväntningar på vad som är normalt, klassmässigt präglade uppfattningar om hur en barndom bör se ut, heterosexistiska föreställningar om vad som är naturligt, eller oreflekterade problematiska attityder till funktionsnedsättningar är bara några av exemplen på sådant som bedömare självkritiskt kan behöva reflekterar över.¹⁴⁸

I en svensk studie beskrev barn som upplevt våld från pappan mot mamman att mammorna stod för majoriteten av omsorgen medan blotta frånvaron av våld från papporna upplevdes som ”tillräckligt bra” omsorg från pappor.¹⁴⁹ I kontrast till våld framstår även ett minimalt ansvarstagande som positivt. Bedömarens perspektiv och de måttstockar som används vid bedömningen får avgörande betydelse för hur en förälders omsorgsförmåga uppfattas. I förhållande till våld i nära relationer blir bedömares föreställningar om och förväntningar på kön och föräldraskap särskilt viktiga att uppmärksamma och förhålla sig till.

Som framgår av det här kapitlet har forskare intresserat sig för våldsutsatta mammors omsorgsförmåga i betydligt högre utsträckning än för våldsutövande pappors. Professionella har haft en liknande tydlig tendens att fokusera på mamman och hennes förmåga att ge omsorg till barnet, samtidigt som man undvikit att undersöka hur pappans omsorgsförmåga och relation till barnet ser ut.¹⁵⁰

Not. 148. Sawyer (2013).

Not. 149. Cater och Forssell (2014).

Not. 150. Lapierre, (2008); Radford och Hester, (2006).

En noggrann kartläggning av våldet minskar risken att skuldbelägga en mamma för bristande skydd av barnet, när hon utsätts för våld av pappan. I bedömningen av omsorgsförmåga måste den professionella vara aktsam så att bedömningen inte snedvrids på grund av olika förväntningar på mammors och pappors föräldraskap och omsorg om barnen.¹⁵¹ Kulturellt finns fortfarande olika förväntningar på mammors och pappors omsorg om barnen, där det framför allt är mammor som förväntas ansvara för huvuddelen av den omsorg som ges.¹⁵² Det finns också en tendens att pappor utvärderas efter emotionella uttryck och påstådda intentioner för framtiden, medan mammor utvärderas enligt faktiskt tidigare beteende och konkreta handlingar.¹⁵³ Mammor kan också dömas hårdare för perioder av separation från barnen, medan pappors tillfälliga separationer inte ges samma tyngd. Detta trots att tillfälliga separationer från mammans sida kan ha handlat om försök att skapa trygghet genom att fly undan en våldsam relation.

Från samhällets sida finns också ofta en ambivalens när det gäller synen på hur mamman bäst ska skydda sina barn från en våldsam pappa. Om hon stannar med en våldsutövande pappa riskerar hon att samhället dömer henne för att hon inte gjort tillräckliga ansträngningar för att skydda sina barn. Om hon lämnar och vidtar åtgärder för att försöka förhindra skadlig kontakt mellan barnen och förövare, riskerar hon i stället bli anklagad för att vara överbeskyddande och för att försöka omöjliggöra en hälsosam kontakt mellan barn och pappa.¹⁵⁴ Denna dubbelhet gör att mammor för att vinna samhällets godkännande behöver balansera motstridiga förväntningar, vilket kan utnyttjas och bli till fördel för våldsutövaren.¹⁵⁵

Not. 151. Eriksson (2003); (2020).

Not. 152. Eriksson (2020); Rowsell (2003).

Not. 153. Radford och Hester (2006).

Not. 154. Bruno (2016); Eriksson (2003); Radford och Hester (2006).

Not. 155. Bancroft et al., (2012); Bruno (2016); Eriksson (2020).

Pappor som utpekas som ansvariga för våld mot sitt barn eller barnets mamma, kan ha skäl att neka eller förminska allvaret i dessa handlingar. Handlingarna kan vara förknippade med skamkänslor¹⁵⁶ eller rädsla för att umgänget med barnet begränsas och förövaren riskerar att lagföras för misshandel. Vidare kan förväntningar på att det är mammor som ska stå för huvuddelen av omsorgen om barnen, leda till att pappors omsorgsförmåga bedöms som ett komplement till mammans huvudansvar.¹⁵⁷ Pappors föräldraskap handlar då främst om känslomässigt engagemang, ett praktiskt och ekonomiskt ansvar och att vara en (manlig) rollmodell för barnen. Om en pappa uppfyller dessa förväntningar kan han uppfattas som en ”tillräckligt bra pappa” trots att han brustit i omsorgsförmåga genom det tidigare våldet mot barnens mamma. Att vara en ”dålig förälder” (som utsätter barnen för upplevelser av våld) men en ”bra pappa” (som ”gör roliga saker” med barnen) tycks alltså vara kulturellt begripligt.

I skrivande stund saknas dessutom handböcker eller motsvarande på nationell nivå, om att möta våldsutövare inom socialtjänsten till stöd för professionella. Samtidigt riktar befintliga dokument, som metodstödet till BBIC exempelvis, uppmärksamhet mot våldsutsatta föräldrar – typiskt sett mammor – i betydligt högre grad än mot våldsutövande föräldrar – typiskt sett pappor.¹⁵⁸ Förväntningar förknippade med kön ställer med andra ord stora krav på medvetenhet hos bedömare.

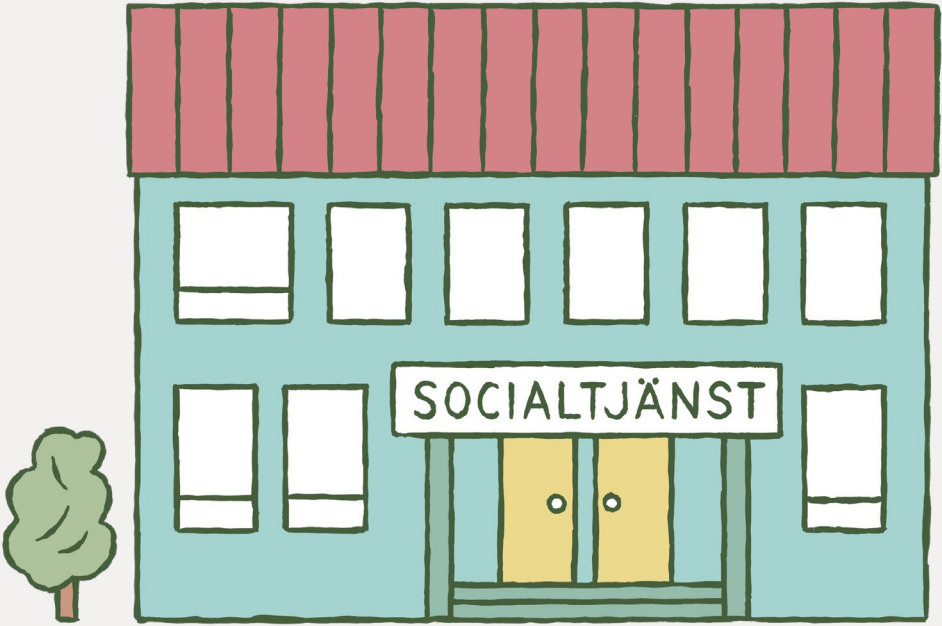
Not. 156. Gottzén (2013).

Not. 157. Eriksson (2003).

Not. 158. Eriksson (2020).

DEL 2

Ansvar och praktik

Vad ska och kan socialtjänsten göra?

Socialtjänsten har en central roll att ge insatser till barn som upplever våld. Det handlar både om att upptäcka utsatta barn, utreda deras situation, skydda dem och att förhindra att de utsätts igen, och om insatser för att begränsa skada, det vill säga motverka våldets negativa effekter på kortare eller längre sikt. Det handlar också om att bedöma vilken typ av stöd eller behandling som kan behövas för att förbättra föräldrarnas omsorg om barnet. Den här delen av skriften diskuterar vad socialtjänsten kan göra, med utgångspunkt i en tänkt kedja av insatser – från upptäckt till erbjudande om stöd.

En förutsättning för att olika steg i en insatskedja mot våld ska fungera är att socialtjänstens arbete organiseras så att ett kunskapsbaserat och samordnat arbete blir möjligt. Därför lyfter den här delen av skriften även praktiska exempel från verksamheter som på olika sätt har utvecklat arbetssätten. Exempelen täcker inte alla led i insatskedjan, men kan illustrera hur socialtjänstens verksamhet kan anpassas och inspirera till fortsatt utveckling.

Upptäcka våld

Att barn upplever våld kan bli synligt för att barnet visar symptom och tecken på att hen inte mår bra, eller har fått skador till följd av våld. Det kan vara någon utanför familjen som bevittnar våldet,¹⁵⁹ eller så kan barnet själv berätta. Enligt en nationell undersökning har så många som 45 procent av alla våldsutsatta barn (sexuella övergrepp inte inräknat) berättat om våldet för någon.¹⁶⁰ I de flesta fall berättar barnen för syskon eller en jämnårig vän, men vart tionde barn berättar om våldet för en professionell inom skola, socialtjänst, polis, hälso- och sjukvård eller ungdomsmottagning. Förskola och skola är speciellt viktiga arenor för att upptäcka barn som har varit utsatta för våld. Fungerade rutiner för att uppmärksamma våldsutsatthet vid hälsosamtal och rutiner för hur man hanterar orosanmälan till socialtjänsten, är viktigt för att barn som upplever våld ska få det skydd och stöd som de behöver.

För att barn ska välja att bryta tystnaden om det våld de är utsatta för är det viktigt att de får möjlighet att berätta, och att de själva ser ett syfte med att berätta om våldet (till exempel att hindra ett syskon för att också blir utsatt). Det är också viktigt att de ser ett sammanhang som de uppfattar kan hjälpa.¹⁶¹ Tillgängliga vuxna och tillgång till kunskap om vilken hjälp man kan få som barn, kan därmed öka möjligheterna för barn att berätta.

Not. 159. Svedin et al. (2015).

Not. 160. Jernbro och Janson (2017).

Not. 161. Jensen et al. (2005), Solberg (2007).

Professionella, inom exempelvis socialtjänsten, kan också aktivt fråga om våld. Idag finns framförallt dokumenterade erfarenheter av att fråga vuxna, specifikt kvinnor, om utsatthet för våld i nära relationer.¹⁶² Det finns betydligt färre studier om att fråga barn. Tidigare erfarenheter av att införa rutinfrågor om våld i nära relationer pekar på att professionella till en början känna motstånd att fråga om våld. Det kan också variera mellan enskilda professionella hur de tar sig an uppgiften.¹⁶³ Vidare framgår att det är av central betydelse att de som ställer frågan om våld också har kunskap om hur de ska hantera de berättelser som kan komma när man som professionell ställer frågan. Uttryckt på ett annat sätt: Om man inte vet hur man ska hantera svaret, blir det svårt att ställa frågan. Det finns därför ett stort behov av utbildning, handledning och stöd vid införandet av rutiner för att upptäcka våld. Vidare blir de professionellas utmaningar och behov av stöd ännu större om det är barn som tillfrågas om våld, eftersom det juridiska och moraliska ansvaret att agera är starkare när ett barn berättar om våld.

Not. 162. O'Doherty et al. (2015).

Not. 163. Almqvist et al. (2020); Hedtjärn et al. (2009), Hultmann et al. (2017).

Att fånga upp tidigt: Islandsprojektet i Göteborg

Att vara på plats direkt, i det akuta skedet, ger tydligare fokus på barnen och bättre underlag för utredning och skyddsbedömning. Det lärde sig socialtjänsten i Göteborg efter att ha deltagit i Islandsprojektet.

Ulrika Nordström är chef för socialjouren i Göteborg. Mellan 2016 och 2019 deltog hon och hennes medarbetare i Islandsprojektet, Västragötalandsregionens projekt för bättre samarbete mellan myndigheterna i arbetet mot våld i nära relationer. I projektet var även socialsekreterarna med vid de akuta polisinsatserna, något som Ulrika Nordström lovordar.

– Att vara på plats i hemmiljö i det akuta skedet ger socialsekreterarna ett mycket bättre och fylligare underlag för den fortsatta utredningen. Dessutom blir barnens perspektiv mycket synligare, säger Ulrika Nordström.

Hon menar att socialsekreterarnas närvaro gör roller och ansvarsfördelning tydligare. Socialsekreterarna har tid och kompetens att ta hand om barnen, medan polisen ägnar sig åt brottsoffer och brottsutövare.

– Det gör att vi ser barnen och kan ge dem ett annat stöd. Barnen behöver andra vuxna i den här situationen, de behöver känna att de inte är ensamma. Vi kan förklara vad som händer, att det som inträffat är fel och att barnen inte har någon skuld i detta. Det här är inte polisens fokus, och ska inte vara det heller.

Även i den fortsatta processen är det en stor fördel att ha varit med initialt, enligt Ulrika Nordström. Det är lättare att driva ärendet framåt och prata med familjen när det inte blir någon diskussion om vad som har hänt eller inte.

– Det är ju ofta en del av problematiken i dessa ärenden, att man inte får något erkännande. Då är det svårt att komma vidare.

Hon framhåller också att det här sättet att jobba bidrar till att motivera medarbetarna. Att de tydligt känner att de gör skillnad, att de gör nytta. Och att det händer något. Även andra myndigheter vittnar i utvärderingen om

projektets fördelar. Den tydliga ansvarsfördelningen lyfts särskilt, att alla kan koncentrera sig på det de är bäst på. Det framkommer också att såväl våldsutsatta som våldsutövare verkar mer motiverade att förändra sin situation strax efter en våldshändelse, vilket underlättar arbetet med att få de våldsutsatta att medverka i en brottsutredning och ta emot stöd.

Ulrika Nordström gillar också den systematik som legat till grund för arbetet i projektet. Alla har arbetat efter checklistor, vilket säkerställer ett enhetligt och förutsägbart arbetssätt.

– Vi borde generellt bli bättre på att följa de nationella riktlinjer som finns. Det är en fördel att jobba mer likartat i verksamheten. Dessutom underlättar det för nya och tillfälligt anställda.

Hon ser gärna att de fortsätter att jobba efter den här metoden, men framhåller också att det kräver resurser. Det tar tid från övrigt arbete att åka ut på larm.

– Men det är det värt om vi kan hjälpa fler. Det är ju det som är vårt uppdrag, säger Ulrika Nordström.

Islandsprojektet var ett utvecklings- och samarbetsprojekt mellan polis, åklagare, socialjour, socialtjänst och hälso- och sjukvård, vid akuta våldshändelser i familjer med barn i Göteborg. Projektet genomfördes 2016–2019 under ledning av VKV – Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer. Socialjouren i Göteborg och socialtjänsten i två av stadens stadsdelar har deltagit i projektet. Fokus ligger på handläggning och uppföljning på en operativ nivå vid akuta våldshändelser i familjer med barn utifrån ett barnrättsperspektiv. Arbetsmodellen klagör att frågor om våld ska ställas rutinmässigt och att barns och vuxnas behov av insatser ska utredas på ett strukturerat sätt enligt följande:

- **Larmfas:** Polisen kontakter socialtjänst/socialjour när de åker ut på ett larm om våld i nära relationer. Socialtjänsten åker ut till familjen på brottsplatsen.
- **Omhändertagandefas:** På plats ger socialtjänsten barnen ett första stöd- och informations-samtal. De gör en hot- och riskbedömning och bedömer om det finns behov av skydd eller omhändertagande. Socialtjänsten informerar om vikten av undersökning och att dokumentera eventuella skador. Om det behövs akut vård ombesörjer socialtjänsten transport till och från hälso- och sjukvården, som i sin tur ska ta emot utan dröjsmål och dokumentera skador.
- **Samordningsfas:** Socialjour överlämnar till socialtjänst, som initierar samråd vid Barnahus. Berörda myndigheter kallas och planerar tillsammans den fortsatta hanteringen av ärendet. En ny rutin innebär att samråd initieras även när det gäller barn som upplevt våld, men själva inte varit utsatta för våld.

I utvärderingen av projektet lyfter samtliga myndigheter att arbetssättet bidrar till att tydliggöra roller och ansvarsfördelning. Personalen kan fokusera på sitt eget uppdrag. Med olika perspektiv får man också en bättre helhetsbild av situationen. Samarbetet med hälso- och sjukvården har dock inte fungerat tillfredsställande när det gäller skadedokumentation i anslutning till det akuta omhändertagandet. Även samråd vid Barnahus har varit svårt i de fall barnen inte är målsägande, eftersom barn som upplevt våld (till skillnad för barn som själva utsatts för våld) inte är verksamhetens primära målgrupp.

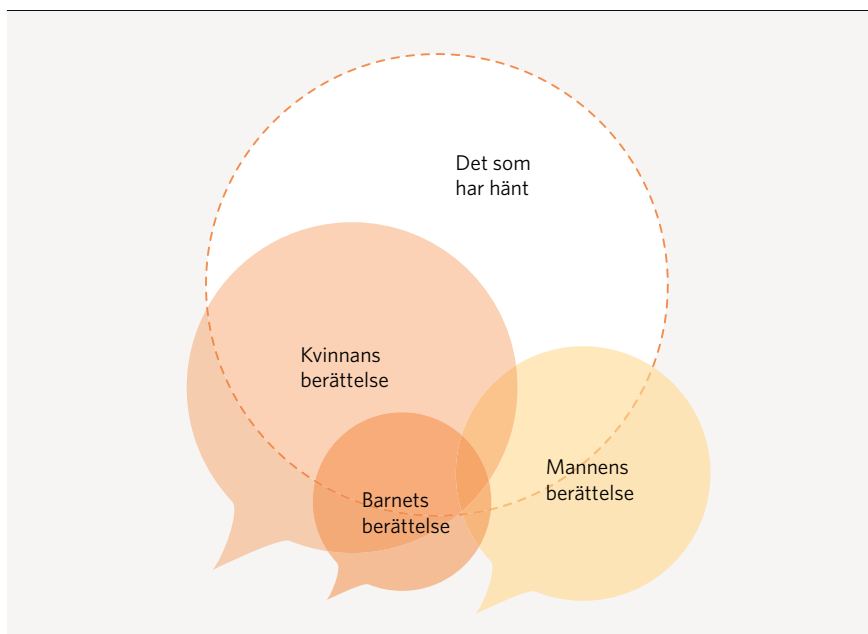
KAPITEL 5

Utreda och bedöma risk och skyddsbehov

I det akuta skedet är bedömning av risk och eventuella skyddsbehov mycket viktigt och lägger grunden för den fortsatta hanteringen av barnets situation. I den här processen har socialtjänsten en central roll. Riskbedömning i barnavårdsärenden är en komplex process som har stor betydelse för barns utveckling och relation till föräldrarna. Samtidigt är riskbedömning inte en särskilt väl utforskad aspekt av socialtjänstens arbete med barn.¹⁶⁴ Det står dock klart att utredare – vare sig det handlar om utredare inom den sociala barnavården eller i en familjerättslig tvist – står inför en rad utmaningar. I litteraturen finns bland annat beskrivet hur våldsutövare och våldsutsatta kan ha olika berättelser om vad som hänt, både när det gäller konkreta händelser och när det gäller våldet i relationen överhuvudtaget.

Not. 164. Shlonsky (2015).

FIGUR 3. Olika perspektiv på våldet

När det gäller våld är det vanligt att den våldsutsatta föräldern, den våldsutövande föräldern och barnet ger olika berättelser om en och samma händelse. Figuren är hämtad ur SOU 2015:15.

Forskning som bygger på intervjuer med våldsutövande män pekar på att de kan ha en tendens att hålla isär våldet från andra delar av relationen och uppfatta våldet som "situationer".¹⁶⁵ Kvinnor som utsatts för våld kan i stället uppleva att våldet präglar hela relationen.¹⁶⁶ Våldet skapar rädsla och får konsekvenser för den utsattas upplevelse av våldsutövarens handlingar och beteende även då personen inte direkt utövar våld. I förhållande till konkreta våldshändelser kan den våldsutsattas och våldsutövarens olika beskrivningar handla om att våldsutövaren inte vill ta ansvar för handlingar som både är kriminella och uppfattas som moraliskt förkastliga.¹⁶⁷ Mot bakgrund av komplexiteten i bedömningsprocessen och de utmaningar utredare står inför finns ett stort behov av metodstöd för att säkra utredningar, inklusive risk- och skyddsbedömningar, av tillräckligt god kvalitet.

Not. 165. Hearn (1998).

Not. 166. Enander (2008).

Not. 167. Gottzén (2013).

Metoder för strukturerade risk- och skyddsbedömningar

Riskbedömningar i socialtjänsten består av såväl informationsinsamling som bedömning och beslut. Den generella rekommendationen i Socialstyrelsens allmänna råd är att risk- och skyddsbedömningar genomförs med hjälp av strukturerade metoder.¹⁶⁸ Det finns ett antal exempel på modeller för riskbedömning när det gäller barns utsatthet för fysiskt våld respektive partnervåld.¹⁶⁹ I en del av dessa modeller är riskbedömningen ostrukturerad och genomförs utan stöd av fastlagda frågor eller strukturerade frågeformulär. Andra modeller bygger på poängbaserade bedömningar med utgångspunkt i faktorer som är viktiga för att förutsäga risk.¹⁷⁰ En tredje grupp är strukturerade bedömningar där handläggaren gör en sammanvägd bedömning av risk utifrån specifika faktorer i det enskilda fallet. De studier som finns visar både för- och nackdelar med poängbaserade riskbedömningar. Å ena sidan är de mer tillförlitliga. Å andra sidan är de mer begränsade eftersom de inte tar hänsyn till dynamik mellan olika typer av våld mot barn (övergrepp, omsorgsbrist, sexuella övergrepp) och har för lite fokus på återfall. De riskerar också att missa specifika omständigheter i enskilda ärenden och förutsätter att fallen passar tidigare empiriskt grundad kunskap om riskfaktorer.¹⁷¹ Här tycks strukturerade bedömningar vara en väg framåt, även om det än så länge är svårt att dra entydiga slutsatser om vilken modell som är att föredra.¹⁷² Ett exempel på en sådan modell är iRiSk-intervjuer, som kan karaktäriseras som ett strukturerat stöd till professionella bedömningar av våld i nära relationer och barnmisshandel.¹⁷³ Modellen är uppbyggd för att stödja handläggare i den stegvisa bedömningen av behovet av informationsinsamling, genomförande av fördjupande risk- och skyddsintervjuer, samt analyser och riskbedömning.

Not. 168. SOSFS 2014:4.

Not. 169. Northcott (2012).

Not. 170. Northcott (2012).

Not. 171. Bartelink et al. (2015), White och Walsh (2006).

Not. 172. Nicholls et al. (2013).

Not. 173. Axberg et al. (2018); Broberg et al. (2015); Eriksson et al. (2020), Hultmann et al. (2020).

Kartlägga våldet

För att bedöma barnets situation och föräldrarnas omsorgsförmåga är det viktigt att förstå våldets kontext. Därför är ett nödvändigt första steg att kartlägga det våld som förekommit i familjen. En kartläggning av våldet kan ge motstridiga upplysningar som fordrar en professionell värdering av uppgifterna. Om våldet inte kartläggs på ett strukturerat sätt finns en risk att riktning på våldet, allvarlighetsgraden och barnets involvering tappas bort eller bagatelliseras.¹⁷⁴ Genom att kartlägga våldets karaktär på ett strukturerat sätt går det att göra en kvalificerad bedömning av om det finns en primär våldsutövare och en förälder som huvudsakligen är våldsutsatt, eller om båda föräldrar i någon utsträckning utövar våld mot varandra. Det är också viktigt att undersöka i vilken grad det våld som utövas präglas av kontroll och makt.

Genom att fokusera på våld i början av utredningen får den professionella en uppfattning om det föreligger akut risk för barnets liv och hälsa. Detta måste självklart prioriteras och skyddsåtgärder sättas in. Den professionella får också information om graden av farlighet hos den eller de som utövar våldet, och kan vid behov också fördjupa kunskapen med hjälp av bedömningsinstrument som till exempel FREDA¹⁷⁵ och SARA (Spousal Assault Risk Assessment Guide).¹⁷⁶ För att bedöma och hantera risker för hedersrelaterat våld och förtryck finns bedömningsinstrumentet PATRIARK.¹⁷⁷ Utredningen får då ett fokus på barnets säkerhet. När bedömning om akut fara och våldsutövarens farlighet har gjorts kan utredningen fokusera på familjemedlemmarnas samspel och upplevelser.

Not. 174. Münger och Matsson (2018).

Not. 175. FREDA är den svenska varianten av Danger Assessment, Campbell et al. (2007).

Not. 176. Kropp et al. (2004).

Not. 177. Randell Kropp P. Belfrage H, Stephan D.H (2013).

Barns medverkan viktig

Ett centralt inslag i en strukturerad modell för riskbedömningar av våld mot barn är barnets medverkan. Det är generellt sett en ganska måttlig samstämmighet mellan barns och föräldrars uppgifter om våld mot barn och våld i nära relation.¹⁷⁸ Information från barnet är av central betydelse för att bedöma såväl risken att ett utsatt barn ska drabbas av mer, och kanske grövre, våld som risken att barnet inte får sina basala praktiska och känslomässiga behov tillgodosedda.¹⁷⁹ Även yngre barn bör ges möjlighet att komma till tals i det här sammanhanget. Studier inom forensisk psykologi har bland annat visat att barn från tre års ålder har förmåga att lämna tillförlitliga och trovärdiga uppgifter om övergrepp som de utsatts för.¹⁸⁰ De barnintervjuer som ingår i iRiSk-modellen är utvecklade för att kunna användas med barn från ungefär fem års ålder.

Forskningen om barns beskrivningar av vad de varit med om, domineras idag framförallt av experimentella studier och studier av vittnesförhör i straffrättsliga processer, så kallade forensiska intervjuer. Med utgångspunkt i den här forskningen har vissa intervjuprotokoll pekats ut som evidensbaserade.¹⁸¹ Hur evidens utvecklad i ett straffrättsligt sammanhang ska översättas till socialtjänsten är dock en komplex fråga. Det straffrättsliga skiljer sig från socialtjänsten, och vittnesförhör skiljer sig på avgörande punkter från de samtal som socialtjänstens handläggare behöver föra med våldsutsatta barn för att bedöma risk och skyddsbehov. Ett vittnesförhör ska ge kunskap som är relevant för en straffrättslig process (där inte minst bevisvärderingen rörande specifika händelser är central), medan samtal med barn inom den sociala barnvården ska ge information om risken att barnet åter utsätts för eller tvingas bevittna våld och övergrepp och/eller att våldet förgrovas, samt om det finns risker i ett utvecklingsperspektiv, exempelvis psykiska trauman.¹⁸² Därför behövs intervjuetodik som är anpassad till socialtjänstens sammanhang och uppdrag.

Not. 178. Hungerford et al. (2010), Hultmann (2015).

Not. 179. Shonskly och Wagner (2005).

Not. 180. Goodman och Melinder (2007).

Not. 181. Fängström (2017).

Not. 182. Axberg (2017), Fängström (2017).

En intervju med barn inom ramen för en utredning i socialtjänsten bör innehålla strukturerade frågor om våldets karaktär. I synnerhet om barnet har varit närvarande före, under eller efter att våldet skett. Professionella behöver också ställa fokuserade frågor om hur barnet upplever våldet och relationen till respektive förälder. Det är viktigt att utforska hur föräldrarna har talat med barnet om våldet, och om de har underlättat för barnet att förstå och hantera upplevelserna.

Försiktighet vid observation av samspel

Om familjerelationer är präglade av våld och rädsla, är det en mycket grannlaga uppgift att använda observation av samspel mellan barn och föräldrar, eller mellan föräldrarna, som metod och grund för bedömning. Den spontana bedömning som professionella gör när de träffar barn tillsammans med en eller två föräldrar är ofrånkomlig. Professionella registrerar när någon i familjen säger något positivt till någon annan och vem det är som gör det. Professionella registrerar hur föräldern svarar på barnets behov av hjälp eller gränssättning. Det man som professionell ser i interaktionen kan dock vara missvisande om man använder observationer för att dra slutsatser om exempelvis omsorgsförmåga. Föräldrar kan både underprestera och så att säga överprestera i den situationen, det vill säga visa upp en glättig och konfliktfritt samspel, som bygger på att ett barn är rädd för sin förälder, eller att den ena föräldern är rädd för den andra.

Det finns strukturerade metoder för att bedöma barns anknytning till föräldrar. Dessa metoder kräver dock specialkompetens och utbildning för att kunna användas på ett tillförlitligt sätt. Det är viktigt att vara uppmärksam på att 'anknytning' är ett begrepp som används i en teoretisk kontext och att begreppet inte är direkt översättningsbart med 'relation' mellan barn och föräldrar. Forskare specialiserade på anknytning varnar också för en förenklad användning av anknytningsbegreppet i socialtjänsten och som grund för bedömningen av utsatta barn.¹⁸³

Analys, bedömning och säkerhetsarbete

Analys av den insamlade informationen är centralt vid risk- och skyddsbedömningar. Med utgångspunkt i kunskapen om barns utveckling generellt och våldets konsekvenser för barn specifikt, blir det viktigt att hänsyn till fler aspekter utöver akut risk och våldsutövarens farlighet. Bedömningen behöver sedan följas av ett genomtänkt säkerhetsarbete. Bedömningsverktyget iRiSk listar fem aspekter som är viktiga att ta med vid analys och bedömning.¹⁸⁴

Not. 183. Granqvist et al. (2017).

Not. 184. Axberg et al. (2019).

iRiSk – Fem aspekter vid analys och bedömning

- **Akut risk** – Akut risk och fara för barnet kan indikeras både av enstaka allvarliga förhållanden och av flera händelser och förhållanden som en sammanvägd riskfaktor. Flera nivåer i barnets uppväxtmiljö är viktiga att beakta när det gäller akut risk för återfall av partnervåld och våld mot barn: familjerelationer, egenskaper och beteende hos föräldrar, våldets allvarlighetsgrad och den sociala miljön kring familjen. Riskfaktorerna för partnervåld och barnmisshandel är till stor del identiska med de som finns för antisocialt, kriminellt beteende eller våldsbeteende i allmänhet.
- **Farligheten** – Akut risk hänger också nära ihop med våldsutövarens farlighet. Det finns till exempel ofta högre förekomst av psykiska problem hos föräldrar, kriminalitet samt alkohol- och drogmisshandling i familjer där en förälder och barn utsätts för allvarlig misshandel. En bedömning av den våldsutövande föräldern med fokus på våldsutövarens farlighet kan genomföras med hjälp av någon av de strukturerade metoder som har stöd i forskning när det gäller att bedöma hög till medelhög risk för upprepat våld.
- **Barnets agerande** – Barn som lever i situationer med våld kan agera för att stoppa våldet och skydda sig själva, syskon eller förälder, på ett sätt där de utsätter sig själva för fara. Det blir därför viktigt att undersöka barnets strategier och agerande i situationer med våld, både med tanke på bedömningen av risk och skyddsbehov, och med tanke på eventuella behov av stöd och hjälpinsatser där barnet exempelvis får lära sig mindre riskfyllda sätt att hantera situationer med våld.
- **Barnets perspektiv på risk och skydd** – Att inkludera barnets perspektiv på hur trygg eller otrygg situationen är samt vilket skydd som finns är viktigt av flera skäl. En praktik som inkluderar barnets röst och perspektiv kan ses som ett uttryck för ett holistiskt barnperspektiv där vuxnas omsorg om barnet och barnets rätt till delaktighet kombineras. Barnet blir både skyddat och kommer till tals i frågor som berör hen. Att utforska och bedöma barnets upplevelse av trygghet är också helt centralt för säkrandet av barnets rätt till skydd. Det är inte givet att vuxna runt barnet har insikt i barnets eventuella upplevelser av utsatthet eller otrygghet, och inte heller i hur barnet ser på sina möjligheter att agera för att bli tryggare. Här behöver barnet själv komma till tals.
- **Utvecklingsrisker** – Risker för våld utsatta barns utveckling på längre sikt är en fråga om ett komplicerat samspel mellan olika faktorer över tid. Det handlar om sårbarhet (medfödda eller tidigt förvärvade egenskaper hos barnet), riskfaktorer (faktorer i barnets uppväxtmiljö), motståndskraft (faktorer som hos barnet som kan göra det mer ”robust”) och friskfaktorer (faktorer i miljön som kan ge barnet stöd och hjälp till en positiv utveckling). En bedömning bör göras kring risk och friskfaktorer på olika nivåer: på individuell nivå, barnuppfostran, familjehistoria och familjemiljö samt skola. BBIC strukturen är en hjälp i detta arbete.

I Enskede-Årsta-Vantör använder alla samma metod för risk- och skyddsbedömning

På utredningsenheten i Enskede-Årsta-Vantör jobbar alla handläggare med iRiSk. Nyckeln till en lyckad implementering är engagerade chefer och medarbetarnas förståelse för nyttan.

Sandra Rosquist är chef för utredningsenheten för barn och unga vid stadsdelen Enskede-Årsta-Vantör i Stockholm. Hon har länge sett behovet av en bättre utredningsprocess i ärenden som rör barn som upplever, och utsätts för, våld. Därför tog hon chansen när Socialstyrelsen för två år sedan erbjöd hennes enhet att delta i utvecklingen av bedömningsverktyget iRiSk*.

– Vi saknade bra verktyg för att bedöma risker för barnen. Vi hade samtalsverktyg, men inget för att upptäcka våldet. Behovet var stort, vi såg att barnen ofta missades i utredningarna, säger Sandra Rosquist.

Alla handläggare fick utbildning och uppmanas nu att arbeta utifrån bedömningsverktyget. Enhetens två mentorer har fått extra utbildning att handleda kollegor i metoden.

– En framgångsfaktor är att mentorerna också har tagit fram konkreta och praktiska övningar som komplement till utbildningen, bland annat rollspel. Det kollegiala lärandet är en stor fördel. De handläggare som ”knäckt koden” kan bidra till att få med sig de andra.

Sandra Rosquist understryker vikten av att de som ska jobba med metoden också förstår fördelen med den. Annars blir det svårt att få med sig alla medarbetare på det nya arbetssättet.

– Socialsekreterarna måste kunna se effekterna och se att barnen vinner på att vi gör så här. Medarbetarnas engagemang är helt nödvändigt för att lyckas. De måste vilja ha en förändring för att kunna göra ett bättre jobb.

Omställningen kan vara en svår och krävande process – både tidsmässigt och känslomässigt. Då krävs en stabil ledning som framhårdar och, trots eventuellt motstånd, står fast vid upplägget.

– Ett nytt sätt att arbeta sätter sig inte på ett år. Man måste vara medveten om att det tar tid och inte backa innan det har satt sig.

Detta förutsätter en tydlig styrning och god förankring hos alla chefer. Även de måste tro på det nya arbetssättet och få hjälp med uppföljning och utvärdering.

– Metoden måste synas i verksamhetsplanen. Ett av våra mål är att vi ska uppnå handläggning med hög kvalitet. Vi har skrivit in att det ska göras genom att alla använder sig av den här metoden i sina bedömningar. Sen utvärderar vi genom att granska alla utredningar och säkerställa att detta sker.

En tydlig prioritering hos politiken har underlättat arbetet.

– Det är självklart en framgångsfaktor att våldsfrågan står på agendan, så att vi har ett tydligt mandat från den politiska ledningen.

Framöver ska Sandra Rosquist sätta rutiner för hur handläggarna regelbundet ska dela erfarenheter och konkreta exempel på hur man kan gå tillväga i olika situationer.

– Att ha gemensamma genomgångar där vi delar med oss av våra erfarenheter är ytterligare ett sätt att skapa förståelse för själva modellen och hur den fungerar, säger Sandra Rosquist.

UTREDNINGSENHETEN I ÅRSTA ENSKEDE VANTÖR

Enskede-Årsta-Vantör är en av 14 stadsdelar i Stockholm stad. I Avdelningen social omsorg för barn och unga ingår åtta enheter, varav utredningsenheten är en. Utredningsenheten har ett 50-tal medarbetare som samarbetar med övriga enheter på avdelningen. Samtliga medarbetare arbetar nu efter en särskild bedömningsmodell, som på sikt också ska spridas till övriga enheter för att få ett ännu bättre resultat.

**iRiSk står för insatser, risk- och skyddsbedömningar av våldsutsatta barn och drivs sedan 2012 som forskningsprojekt på uppdrag av Socialstyrelsen. Syftet är att utveckla bedömningsverktyg och insatser.*

Erbjuda insatser efter behov

Barn som upplevt våld behöver ofta hjälp som riktas direkt till dem. Det är viktigt för att avlasta skuld, skam och ansvar, för att göra våldet begripligt och hanterbart, och för att förebygga negativa konsekvenser på lång sikt.¹⁸⁵ Dessutom kan barn behöva hjälp med relationen till en eller båda föräldrar, och insatser till föräldrarna kan ses som en indirekt form av hjälp till barnet. En förändrad livssituation och skydd från ytterligare våld, hot och kränkningar är grundläggande och en förutsättning för vidare hjälp.¹⁸⁶ Arbete med föräldrar, inklusive insatser till föräldrar som själva är våldsutsatta, eller som utövar våld, är också viktigt för att uppnå förändring på sikt. Att bara arbeta med föräldrar räcker dock sällan, utan barn behöver en egen insats.¹⁸⁷

Stöd- och behandlingsinsatser för våldsutsatta barn har utvecklats snabbt under de senaste 30 åren.¹⁸⁸ Fältet började utvecklas på allvar under 1980-talet. Efter millennieskiftet har tyngdpunkten alltmer kommit att ligga på verkningfulla metoder och insatserns effekter. Bland insatserna kan man också se en ökad grad av anpassning till olika grupper barn, exempelvis utifrån ålder, kön och kulturell bakgrund. När det gäller traumabehandling kan man också se en rörelse från insatser som tidigare utgick från själva traumat, det vill säga vilket typ av övergrepp det handlade om, till dagens fokus på behandlingsbehovet. Då med utgångspunkt i det kluster av symptom barnet visar, barnets utvecklingsnivå och problemets allvarlighetsgrad.¹⁸⁹

Not. 185. Broberg et al. (2011), Mullender, (2004).

Not. 186. Broberg et al.(2011).

Not. 187. Broberg et al. (2011), Mullender (2004).

Not. 188. Graham-Bermann och Hughes (2003).

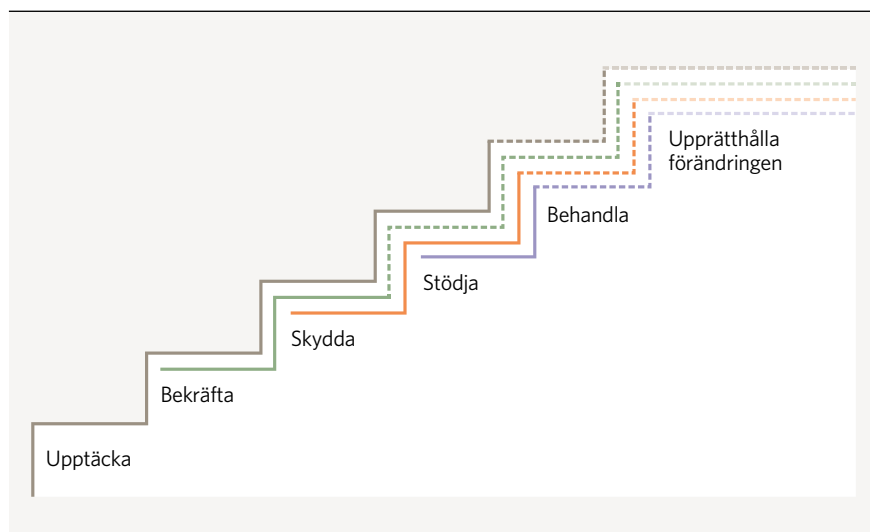
Not. 189. Cohen et al. (2006).

Insatser till barn som upplevt våld är fortfarande ett relativt ungt kunskapsområde, och det är få metoder där forskning och utvärdering hunnit komma så långt att det finns forskning som visar att de är effektiva. Arbete pågår dock för att utveckla verkningsfulla metoder för den här målgruppen. Det finns metoder med åtminstone visst stöd i forskning som också har prövats och beforskats i Sverige med tanke på socialtjänstens uppdrag och målgrupp. Dessutom finns ytterligare metoder som främst är tänkta att användas inom barn- och ungdomspsykiatri.¹⁹⁰

Insatstrappa för barn

En viktig utgångspunkt är alltså att barn behöver rätt insats. Barn som är utsatta för våld kan reagera olika, på såväl lång som kort sikt. Därför behövs olika typer av insatser. Ett sätt att säkra tillgången till rätt hjälp är att utveckla en 'trappa' som rör sig från insatser som alla barn som upplever våld har rätt till, till insatser för barn som utvecklat egna problem till följd av våldet.¹⁹¹

FIGUR 4. Insatstrappa för barn

Not. 190. Almqvist et al. (2018); Almqvist och Draxler (2016); Broberg et al. (2015).

Not. 191. Broberg et al. (2011).

Det *första* steget på trappan är att de barn som upplevt våld uppmärksammas av de verksamheter som kommer i kontakt med barnen och deras familjer, och att barnen bemöts på ett sätt som är anpassat för dem.

Det *andra* steget handlar om att de vuxna som möter barnet behöver bekräfta och giltiggöra barnets upplevelser av våld.¹⁹² Detta är en viktig aspekt av att möta barnen på ett anpassat sätt. I förhållande till det här steget går det också att se att barns delaktighet – att få information, konsulteras och kunna påverka vad som ska hända – kan skapa förutsättningar för barns känsla av sammanhang, det vill säga att världen är begriplig, hanterbar och meningsfull.¹⁹³

Det *tredje* steget på trappan är skyddsåtgärder. Vissa barn befinner sig fortfarande i en situation där de riskerar att bli utsatta igen, medan andra barn är skyddade. Det krävs en bedömning av det specifika barnets situation, och den typ av risk- och skyddsbedömning som beskrivs i föregående avsnitt hör med andra ord hemma på det andra steget på insatstrappan.

Den *fjärde* nivån av insats är särskilda stödinsatser riktade till gruppen barn som varit utsatta för olika former av våld. Det kan handla om krisstöd, enskilda stödsamtal, eller en stödgrupp där barn möter andra våldsutsatta barn. I Sverige finns idag olika metoder som har åtminstone visst stöd i forskning, som kan placeras på det här steget. Ett exempel är stödgruppsprogrammet Kid's Club.¹⁹⁴

Kids' club

Kids' Club är en 10 veckors manualiserad gruppinsats för barn mellan 3 och 12 år. Programmet finns i två åldersanpassade versioner. Det riktar sig till barn som bevittnat våld och barnen behöver inte ha några kliniska nivåer av symptom för att delta. Insatsen bygger på traumateori och syftar till att hjälpa barn att hantera sina traumatiska erfarenheter, och att arbeta med deras förhållningssätt till våld. Barnens sessioner löper parallellt med sessioner för barnens mammor.

För en del barn räcker inte särskilda stödinsatser, utan de behöver en mer avancerad typ av hjälp.

På *femte* nivån finns de barn som visar tecken på allvarliga problem eller svårigheter, som exempelvis symptom på posttraumatiskt stressyndrom (PTSD), allvarliga utagerande problem eller allvarliga problem i relationen till sina anknytnings- och omsorgspersoner.

Not. 192. Leira (1990).

Not. 193. Antonovsky (1993); Eriksson och Näsman (2011).

Not. 194. Broberg et al. (2015); Grahamn-Berman et al. (2007).

Ett par av de metoder som befinner sig mellan det fjärde och femte steget i insatstrappan är Kognitiv integrerad behandling vid barnmisshandel (KIBB)¹⁹⁵ och Project Support, som är en insats till föräldrar till barn mellan fyra och nio år som upplevt våld och som utvecklat beteendeproblem.¹⁹⁶ På den femte nivån återfinns också behandlingsmetoder som primärt är avsedda att användas inom barn- och ungdomspsykiatri, som Child Parent Psychotherapy (CPP)¹⁹⁷ och traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (TF-KBT).¹⁹⁸

Project support

Project Support är en individuell behandling för mamma-barn-dyaden och består huvudsakligen av hembesök på 90 minuter en gång i veckan i ungefär åtta månader. Oftast består insatsen av runt 20 sessioner. Insatsen syftar dels till att öka det sociala stödet till mamman och ge henne verktyg att hantera problem, dels till att reducera barnets beteendeproblem genom föräldraträning.

KIBB

KIBB är en behandlingsmetod för barn i åldrarna 3–17 år och deras föräldrar och syskon i fall med barnmisshandel. Insatsen bygger på forskning från anknytningsteori, inlärningspsykologi, utvecklingspsykologi, humanistisk psykologi och i viss mån psykodynamisk teori. Det är en insats på ungefär 16 behandlingstillfällen, vanligtvis en gång i veckan. KIBB kan ges i grupp eller så kan behandlingen bedrivas med enskilda familjer (vilket är det vanligaste).

Child Parent Psychotherapy (CPP)

Barn- och förälder psykoterapi (CPP) har sin grund i psykodynamisk teori och sätter fokus på relation. Metoden har visats sig vara effektiv som behandling för yngre barn, upp till sex år. Behandlingen fokuserar barn-förälder relationen och på att skapa ett tryggt sammanhang för barn att benämna och bearbeta traumatiska erfarenheter.

Ett av målen är att skapa en gemensam historia för barn och förälder, om det trauma barnet varit utsatt för. Varje session varar cirka 60 minuter och hela behandlingen tar ungefär ett år.

Not. 195. Svedin, Nilsson et al. (2015).

Not. 196. Almqvist et al. (2018); Broberg et al. (2015).

Not. 197. Broberg et al. (2015); Granqvist et al. (2017); Lieberman et al. (2005); Lieberman et al. (2006).

Not. 198. Cohen et al. (2006).

Traumafokuserad kognitiv beteendeterapi (TF-KBT)

TF-KBT är en psykoterapeutisk metod som utvecklats i USA. TF-KBT integrerar principer från kognitiv beteendeterapi, interpersonell terapi och familjeterapi med traumainterventioner. Ursprungligen utvecklades metoden för barn som utsatts för sexuella övergrepp, men har även använts och visat sig effektiv för barn som utsatts för annat våld i familjen. Den riktar sig till barn och ungdomar från senare delen av förskoleåren till 17 år. Behandlingen ges dels individuellt med barnet/ungdomen dels genom föräldraarbete och gemensamma träffar med föräldrar och barn. Utbildning i metoden ges av Linköpings universitet.

Barns delaktighet

När barn ska erbjudas insatser är det viktigt att också uppmärksamma barns röster. Socialtjänsten står idag inför krav både att främja barns delaktighet, och att använda metoder med stöd i forskning. Det finns dock en viss risk att barns möjligheter att delta i beslut om insatser begränsas om man är allt för metodtrogen.¹⁹⁹ Socialarbetares fokus på att följa interventionsmodeller kan konstruera en begränsad, kringskuren delaktighet där barns vilja endast erkänns när barnen är positiva till insatsen. Vissa kategorier av personer, inklusive barn, har en låg kunskapsmässig status i samhället, och dessa personers tillgång till kunskap, till och med om sina egna önskemål, tycks kunna definieras av dem som anser sig veta mer.²⁰⁰ Att utforska barns perspektiv när de erbjuds insatser kan vara viktigt för att förstå under vilka omständigheter barn faktiskt väljer att medverka i de hjälpinsatser som erbjuds.²⁰¹ Bristande möjligheter att delta i beslut om saker som barnet uppfattar som viktiga kan skapa en känsla hos barnet av att ha blivit åsidosatt, eller få konsekvensen att barnet vägrar att ta emot hjälp. En brist på delaktighet för barn vid utformningen av stöd och hjälpinsatser kan alltså undergräva möjligheterna att ge barn hjälp.²⁰²

Not. 199. Iversen (2014).

Not. 200. Iversen (2014).

Not. 201. Källström Cater (2014).

Not. 202. Källström Cater (2014).

Skellefteå anpassar metoder för att stärka stödet till barnen

Skellefteås mottagningsenhet för våld i nära relation har utvecklat metoden "Partnerkontakt" till att även gälla barnen. Men mottagningen har även anpassat andra metoder, så att de kan fungera bättre i verksamheten.

Åsa Lööv Wesslund är utvecklingsledare på mottagningsenheten för våld i nära relationer, Centrum mot våld, i Skellefteå. På uppdrag av socialtjänstens myndighetsutövning sköter de krisbearbetning och stödsamtal för barn som upplevt eller utsatts för våld. Med få resurser och långa avstånd krävs uppfinningsrikedom för att det ska fungera. Särskilt som de flesta specialistfunktioner finns i Umeå, 15 mil bort.

– Vi kan ju inte låta barn åka 30 mil tur och retur för att träffa en specialist. Då måste vi organisera arbetet på ett annat sätt, säger Åsa Lööv Wesslund.

Att det saknas Barnahus, rättsmedicinsk kunskap och åklagare i Skellefteå, spelar också roll för hur de lägger upp arbetet. Dessa förutsättningar har lärt Åsa Lööv Wesslund och hennes kollegor att anpassa metoder och, som hon själv uttrycker det, "plocka russinen ur kakan".

– Vi stäl friskt. Vi följer forskningen och försöker hela tiden komplettera och justera våra metoder så att de ska fungera hos oss. Så måste vi jobba här. Vi ser behov och löser problemen.

De lokala anpassningarna bygger på gruppens samlade kunskaper och erfarenheter, men ställer också krav på en bred kompetens hos medarbetarna. Alla måste bidra och ta ansvar för helheten.

– Engagerade och motiverade medarbetare är en av våra viktigaste framgångsfaktorer. Vi är en hängiven grupp där alla brinner för frågan och är beredda att utvecklas.

Enhetens krisbearbetande barnsamtal har utvecklats med inspiration från bland annat Trappanmetoden*.

– Vi låter barnen visa och berätta om händelserna genom lek, bland annat i sandlådan och med papper och penna. Vi väljer form utifrån hur barnet vill berätta, och vi respekterar om de inte vill berätta.

Även partnerkontakt** har vidareutvecklats i Skellefteå, så att modellen omfattar barnen. Nu har man partnerkontakt för vuxna, och en utvecklad modell som kallas säkerhetskontakt för barnen.

– Barnen har ju också rätt till informationen, så att man tryggar även deras säkerhet under behandlingen, menar Åsa Lööv Wesslund.

I dessa ärenden gör därför socialtjänsten i Skellefteå en risk- och säkerhetsbedömning kring både barnets och den våldsutsatta förälderns livssituation, och barnet har också rätt att träffa en socialsekreterare regelbundet.

Centrum mot våld mäter också barnens upplevelse av besöken, och här får mottagningen högt betyg.

– De gillar att komma till oss, konstaterar Åsa Lööv Wesslund.

FAKTA CENTRUM MOT VÅLD

Centrum mot våld i Skellefteå är en öppenvårdsverksamhet inom Individ- och familjeomsorgen. Mottagningen vilar på tre ben; arbete med kvinnofrid, barnafrid och våldsutövare. Verksamheten startade 2008 med mottagning för våldsutsatta samt hedersrelaterat våld. Året därpå utökades målgruppen till att omfatta även barn som bevittnat våld och 2012 kompletterades verksamheten med insatser för våldsutövare. 2018 utökades verksamheten återigen, nu med förebyggande insatser för blivande föräldrar.

Centrum mot våld/Barnafrid jobbar på uppdrag av socialtjänsten, och sedan 2014 krävs remiss från dem när det gäller barn.

Centrum mot våld utbildar också socialtjänsten och polisen som en del i det förebyggande arbetet. Hit hör också föreläsningar på gymnasie- och högstadieskolor.

Inom Kvinnofrid/Barnafrid är det 5 anställda fördelade på 3,75 %, varav en halvtid är finansierad av Region Västerbotten/vuxenpsykiatri. Sju personer jobbar med våldsutövare inom ramen för sina ordinarie tjänster på familjerådgivningen, alkoholrådgivningen, Klara öppenvård ungdom och vuxenpsykiatri.

**Trappan är en modell för krissamtal med barn som upplevt våld i sin familj.*

En förutsättning för samtalen är att barnets trygghet och säkerhet beaktas.

***Partnerkontakt är en manualbaserad metod för samtal med våldsutsatta när våldsutövaren går i behandling. Syftet är att öka de utsattas säkerhet. Partnerkontakt är för vuxna. Skellefteås säkerhetskontakt är för barn.*

Hantera separation och skilsmässa

Ofta är separation och skilsmässa en förutsättning för att våldet ska upphöra. I de fall där våldet förekommit före separationen finns det enligt internationella studier en betydande risk för fortsatt våld efter separationen.²⁰³ Det finns då också en risk att barnet upplever våldet igen. Vidare framträder separation och konflikter kring barnen som en bakgrund till dödligt våld mot både kvinnor och barn, såväl i internationella som svenska studier.²⁰⁴ Socialstyrelsens utredningar av bakgrunden och omständigheterna runt dödligt våld mot barn visar att det finns en grupp barn som dödas av en förälder som befunnit sig i en kris, som i flera fall orsakats av skilsmässa eller vårdnadstvist. I hälften av de fall där det framgått att motivet till det dödliga våldet mot barnet var hämnd eller altruistiskt, det vill säga omtanke om barnet, hade också socialtjänstens familjerättsenhet varit inkopplad för vårdnads- eller umgängesutredning eller samarbetsamtal.²⁰⁵ Även den senaste rapporten från perioden 2016–2017 visar att det fanns relationsproblem i flera familjer, en nyväckt fråga om separation eller tidigare genomförd separation som orsakade stress och konflikter vid tiden för dödligt våld mot barn. Att separation och familjerättsliga tvister kan utgöra ett sammanhang kring dödligt våld mot barn, inte minst då det också finns en historia av våld i parrelationen, framgår även av studier internationellt.²⁰⁶

Not. 203. Jaffe et al. (2014).

Not. 204. Brå, (2007); Campbell et al. (2007); Socialstyrelsen (2016 och 2018).

Not. 205. Socialstyrelsen (2016 och 2018).

Not. 206. Hamilton, Jaffe och Campbell (2013); Olszowy et al. (2013).

Upptäcka risk för våld vid separation

Vid kontakt med separerade föräldrar är det därför viktigt arbeta strukturerat för att upptäcka risken för våld. Ett exempel på en modell som kan ge stöd att upptäcka och bedöma risk vid separationer och skilsmässor är Family Law DOORS (Detection Of Overall Risk Screen).²⁰⁷

DOORS

DOORS är en forskningsbaserad modell som stödjer bedömning av risk och barnets skyddsbehov i samband med skilsmässor och separation. Modellen har utvecklats i Australien och bygger på standardiserade verktyg i kombination med metodstöd för fördjupade bedömningar och säkerhetsplanering. Föräldraversionen av DOORS har prövats i Sverige, men i skrivande stund är barnversionen ännu inte tillgänglig.

DOORS fokuserar på ett brett spektrum av möjliga risker för barn, och modellen täcker föräldrars och barns hälsa och välbefinnande, konflikt och kommunikation mellan föräldrar, stress i föräldraskapet och en rad olika riskområden. Modellen innehåller tre ”dörrar” som erbjuder olika grad av utforskande och fördjupning:

1. föräldrars självskattning
2. uppföljning av risk (som rapporteras av föräldern och som kräver ytterligare bedömning)
3. hantering av risk.

Domstolars hantering av våld

Granskningar visar att uppgifter om våld har förts fram i drygt en tredjedel av alla mål som rör familjerättsliga tvister.²⁰⁸ Det finns en studie som tyder på att det kan röra sig om så mycket som hälften av alla mål.²⁰⁹ I drygt 20 procent av fallen med våld finns en fällande dom i en brottmålsprocess som styrker påståendet.²¹⁰

Det finns inga systematiska svenska studier av förekomsten av falska uppgifter om våld eller övergrepp i mål som rör vårdnad, boende eller umgänge. Internationellt har det dock gjorts försök att undersöka detta, och resultaten tyder på att det är mycket ovanligt att föräldrar för fram medvetet falska uppgifter.²¹¹ I dessa studier har man kunnat konstatera att det åtminstone i hälften av fallen funnits andra oberoende uppgifter som styrker påståendena om våld. I de fall där våld inte kunnat styrkas har påståenden om våld oftast

Not. 207. McIntosh et al. (2016), Eriksson et al (2018).

Not. 208. SOU 2005:43; SOU 2017:6.

Not. 209. Bergman och Rejmer (2017).

Not. 210. Bergman och Rejmer (2017).

Not. 211. Bala et al. (2007); Johnston et al. (2005).

förts fram av en förälder som själv av olika anledningar är övertygad om att uppgifterna stämmer. Vidare framgår av dessa studier att det är vanligare att umgängesföräldern – typiskt sett pappan – för fram falska uppgifter än att det är boendeföräldern – typiskt sett mamman – som gör det.²¹² Från de rättsområden där studierna genomförts (Kanada och USA) finns dock studier som tyder på att jurister och domare tenderar att *tro* att mammor för fram falska uppgifter om våld och övergrepp. De saknar tillräcklig kunskap om våld i nära relationer, vilket påverkar deras bedömningar och gör att de underskattar risken för våld.²¹³

I vilken mån dessa forskningsresultat är överförbara till Sverige är inte enkelt att bedöma. Det finns dock forskning som tyder på att det även i Sverige kan finnas problem med domstolens hantering av våld. Kartläggningar och genomgångar av rättsläget pekar på att domstolen i vissa fall helt underlåter att diskutera risker för barn till och med i fall där det finns en dom i en brottmålsprocess.²¹⁴ Det finns också en studie av tingsrättsdomar som visar att barns skydd genom begränsat umgänge snarare beror på att den våldsutövande pappan har ett namn som indikerar utomnordisk bakgrund, än uppgifter om våld och barnets skyddsbehov.²¹⁵ Även en studie av insatsen umgängesstöd tyder på att domstolar underskattar risker och påfrestningar för de utsatta i ärenden med väl grundade uppgifter om våld.²¹⁶ Samma studie visar att den personal som finns i rummet till stöd för barnet tenderar att utgå från att mammorna kommer med ogrundade påståenden om våld, snarare än att våldet är en realitet. Därmed kan de också underlåta att uppmärksamma våldsutsatta barns eventuella upplevelser av otrygghet och rädsla vid umgänge med umgängesstöd.

Bedöma våldsutövaren

Forskningen om separationer och våld i nära relationer har framförallt handlat om män som utsätter kvinnor för våld. Dessa studier pekar på att en del män fortsätter att utöva våld även efter en separation.²¹⁷ Vissa män trappar upp våldet och själva separationsfasen kan alltså innebära en högre risk för våld. Ett annat mönster är att mannen upphör med det fysiska våldet för att i stället trappa upp det psykiska våldet när han inte längre har fysisk tillgång

Not. 212. Trocme och Bala (2005).

Not. 213. Saunders et al. (2013); Saunders et al. (2016).

Not. 214. Barnombudsmannen (2005); Diesen (2016); SOU 2017:6.

Not. 215. Bruno (2016).

Not. 216. Bergman och Eriksson (2018).

Not. 217. Ekbrand (2006); Fleury et al. (2000); Hester et al. (2006).

till kvinnan.²¹⁸ Hur en våldsutövande pappa förhåller sig till våldet får också konsekvenser för barnens situation efter en skilsmässa eller separation. Man kan se tre olika mönster efter en skilsmässa och separation hos våldsutövande pappor.²¹⁹ En grupp pappor undviker närvaro i barnens liv. Andra pappor är relativt ansvarstagande medan en tredje grupp pappor fortsätter eller förvärrar ett skadligt mönster i föräldraskapet. Utmärkande för papporna i den relativt ansvarstagande gruppen är att de inte undergrävt mamman medan relationen pågick, att de använt en lägre grad av psykiskt våld och att de i större utsträckning accepterat att relationen upphört. Dessutom lyckades de papporna i högre grad ha fokus på barnen och se dem som självständiga individer.

Med tanke på befintlig kunskap om hur barn drabbas av att uppleva våld mot en förälder²²⁰ och om de problematiska tendenser som våldsutövare visar när det gäller omsorgsförmåga²²¹ är den förälder som utövar dödligt våld olämplig som vårdnadshavare och omsorgsperson.

Bedöma möjligheter till gemensamt föräldraansvar

I utvärderingar av insatser för föräldrar i tvister om vårdnad, boende och umgänge har olika bedömningsstöd och bedömningsinstrument använts för att ge en systematisk bild av bland annat det gemensamma föräldraskapet och dess konfliktnivå.²²² Sådana metodstöd kan vara till hjälp i bedömningen av lämpliga vårdnads- och umgängesarrangemang också i ärenden med våld, som ett komplement till den risk- och skyddsbedömning som alltid måste göras.

Det kan till exempel handla om bedömningar av

- › styrkan i omsorgsalliansen, det vill säga den aspekt av relationen som har fokus på det gemensamma föräldraskapet (till skillnad från parrelationen)
- › närheten i barn-föräldrarelationen
- › graden av konflikt mellan föräldrarna generellt under och efter parrelationen
- › graden av konflikt rörande vårdnad, boende och umgänge
- › graden av känslomässig anknytning till partnern.

Not. 218. Ekbrand (2006).

Not. 219. Barncroft et al. (2012).

Not. 220. Chan och Yeung, (2009); Evans, Davies och DiLillo, (2008); Gunnarsson et al. (2017); Kitzmann, et al., (2003); Wolfe et al. (2003).

Not. 221. Bancroft et al. (2012); Cater och Forssell (2014); Edleson och Williams (2006); Forssell (2016); Salisbury et al. (2009).

Not. 222. Jacobs och Jaffe (2010).

Förenklat kan man säga så här: Ju svagare omsorgsallians och närhet mellan barn och våldsutövande förälder, och ju starkare familjerättslig konflikt och känslomässig anknytning till partnern (särskilt hos våldsutövaren) – desto mer olämpligt är det med gemensam vårdnad om det också förekommit våld.

Samarbetssamtal kan vara olämpligt

Grundläggande i bedömningen av ett ärende – och därmed också vilka insatser och arrangemang som är lämpliga efter en separation – är att utesluta att grundproblematiken handlar om våld eller övergrepp.²²³ Bedömare bör också hålla i minnet att en historia av våld kan komma till uttryck både i form av dålig kommunikation och i form av ett barns avståndstagande från en förälder (såväl en våldsutövande förälder som en utsatt förälder eller förälder som inte skyddat mot övergrepp).

En av de mest spridda insatserna i Sverige för föräldrar som är i konflikt om gemensamma barn är samarbetssamtal, vilka kan ses som en form av medling. På många håll i världen avråds från medling i ärenden med våld, varför en del internationella studier om medlingens effekter utesluter ärenden med våld.²²⁴ Det innebär att kunskapsunderlaget är osäkert när det gäller dessa fall. Det finns dock empiriska studier som pekar på att medlare ofta misslyckas att uppmärksamma ärenden där det förekommer våld, i upp till hälften av fallen där detta är ett problem²²⁵. Den lösnings- och framtidsorienterade inriktningen i medlingen flyttar fokus bort från historien med våld. Komplexiteten och tvistiga ärenden kan också göra det svårt för medlare att hålla kvar fokus på våldet. Om våldet inte uppmärksammas leder medling eller samarbetssamtal till negativa konsekvenser för de föräldrar som utsatts för våld.²²⁶ En svensk studie synliggör till exempel våldsutsatta kvinnors dåliga ”förhandlingsläge” i familjerättsliga tvister och samarbetssamtal.²²⁷ Detta kan få till följd att den utsatta föräldern avstår både från att kräva ekonomisk ersättning och vårdnads- och umgängesarrangemang som är tillräckligt trygga.

Not. 223. Birnbaum och Bala (2009).

Not. 224. Shaw (2010).

Not. 225. Johnson et al. (2005).

Not. 226. Laing (2016).

Not. 227. Ekbrand (2006).

Differentierade lösningar

I ett försök att utveckla metoder som tar hänsyn till våld i nära relationer föreslår forskare från Kanada en modell för differentierade vårdnads-, boende- och umgängesarrangemang i kontexten av våld.²²⁸ Forskarna har utvecklat ett antal kriterier som utgångspunkt för bedömningen:²²⁹

- › våldets allvarlighetsgrad – till exempel hur grovt våld, hur farligt, hur stor risk för dödligt våld
- › våldsmönster – till exempel grad av ojämlikhet i relationen och utövande av makt och kontroll
- › primär våldsutövare – med hänsyn tagen till båda parter eventuella våldsutövning, i vilken grad det går att identifiera en primär våldsutövare i relationen.

De olika lösningar som de föreslår utgår från en samlad bedömning av kriterierna och sträcker sig från delat föräldraskap (som kräver en hög grad av samarbete), till parallellt föräldraskap (som bygger på uppdelade ansvarsområden och minimal direktkontakt mellan föräldrar), till ensamt föräldraansvar och stöd till överlämning av barnet, samt ensamt föräldraansvar och ”övervakat” umgänge.²³⁰

Faktorer som talar för begränsningar i umgänge mellan våldsutövande förälder och barn, och följaktligen mot ett delat eller parallellt föräldraskap, är:

- › allvarligt våld
- › upprepat våld
- › medelhög till hög risk för upprepat våld
- › risk för dödligt våld
- › hög grad av ojämlikhet mellan våldsutövare och våldsutsatt (kanske på grund av rädsla)
- › en tydlig primär våldsutövare.

Det är också faktorer som talar mot samarbetssamtal och medling.

Alternativet ”övervakat” umgänge som de kanadensiska forskarna pratar om kan inte utan vidare överföras direkt till en svensk kontext, då insatsen umgängesstöd i första hand syftar till att ge ett stöd till barnet.²³¹ Umgängesstöd är inte tänkt som en skyddsåtgärd. Tvärtom har det i ett flertal utredningar och propositioner betonats att umgänge måste vara tryggt för barnet, och att om umgänge inte kan ordnas utan risker för barnet bör andra former för kontakt (till exempel via telefon eller brev) ses som bättre alternativ.²³²

Not. 228. Jaffe m.fl. (2008).

Not. 229. Jaffe m.fl. (2008: 505, tabell 1).

Not. 230. Jaffe et al. (2008:511, tabell 2).

Not. 231. Prop. 2009/2010:192.

Not. 232. Prop. 2005/06:99; Prop. 2009/10:192; SOU 2005:43; SOU 2007:52.

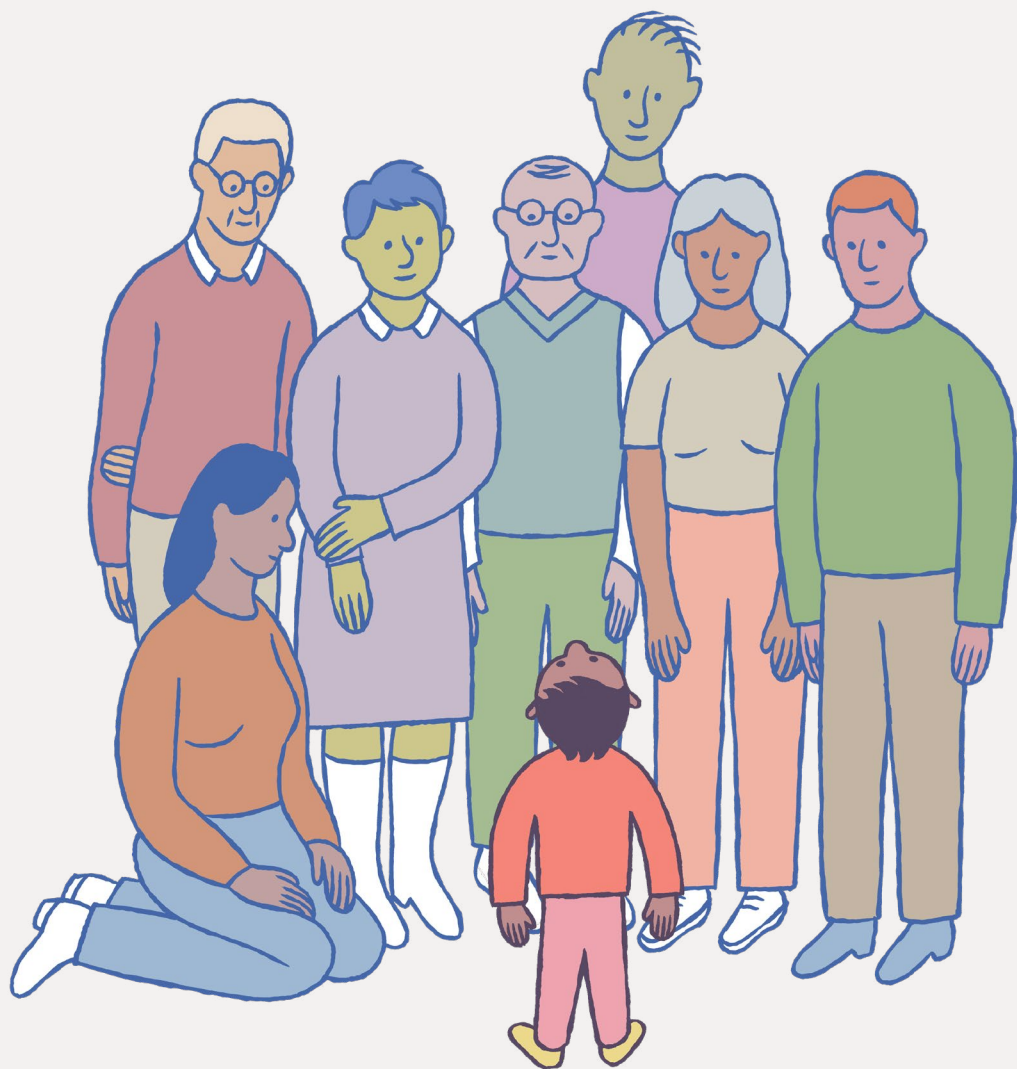
Låt barnen komma till tals

Delaktighet är en grundläggande rättighet i barnkonventionen. Konventionen är nu också lag i Sverige, vilket bland annat betyder att barn har rätt till delaktighet i alla processer som berör dem. Konventionen begränsar dock möjligheten att påverka genom att barns åsikt ska ”tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad” (artikel 12). Skrivningarna om ålder och mognad innebär att barns kompetens ifrågasätts. Trots det, och trots att den här typen av ifrågasättande också finns i Föräldrabalken, innebär det att barnet ses som kompetent nog att få göra sin röst hörd och få sin vilja beaktad.²³³ Socialtjänstens utredare är vidare ålagda att undersöka ”barnets inställning” och redovisa den inför rätten (FB 6 kap. 19§).

I kontexten av våld kan det vara en utmaning att balansera kravet att skydda barnet, och att möjliggöra barns delaktighet. Ett flertal studier pekar dock på betydelsen av att barn som upplevt våld i sin familj kommer till tals i familjerättsliga processer. Studierna visar att barn som har erfarenheter av våld och förtryck i högre grad betonar rätten att själva få vara med och bestämma var de ska bo eller hur umgänget ska se ut, jämfört med barn som inte har sådana erfarenheter. Barn som inte upplevt våld beskriver ofta att de vill komma till tals men inte bestämma, eller att de helst pratar direkt med sina föräldrar. Våldsutsatta barn önskar i högre grad att de kan påverka beslut eller uttrycker att det skulle vara bäst om de kunde prata med domaren i stället för föräldrarna.²³⁴

Not. 233. Singer (2000).

Not. 234. Eriksson och Näsman (2011); Neale (2002); Parkinson et al. (2007); Smart et al. (2001).

Samordna processer och perspektiv

Barn som upplever våld kan vara ett utmanande område att arbeta med. Tyngden av barns berättelser kan påverka professionella. Det är även utmanande att arbeta både med de utsatta barnen och föräldrarna, och med våldsutövande föräldrar. Det är därför viktigt med kollegialt stöd och handledning, och med ansvarstagande chefer som skapar goda förutsättningar för arbetet.

När barn upplever våld kan dessutom flera olika myndigheter vara inblandade, exempelvis för att en brottmålsprocess, familjerättslig process eller andra rättsliga processer pågår parallellt med socialtjänstens arbete att utreda, bedöma och erbjuda insatser. Det ställer krav på en fungerande samverkan mellan myndigheter, inte minst på ett välfungerande Barnahus.

Ytterligare en utmaning handlar om det komplexa interventionssystem som finns runt barnen, delvis skapad av den specialisering och funktionsindelning som präglar socialtjänsten.²³⁵ I Sverige liksom i många andra länder har specialisering och funktionsindelning bidragit till utveckling av olika professionella traditioner, vilka skapar svårigheter både för barn och familjer, och för de professionella som är i kontakt med samma familj.²³⁶ Olika syn på vad som är problemet – om våldet ska behandlas som ett brott, en fråga om skydd, eller en fråga om ohälsa till exempel – kan skapa svårigheter i arbetet, och olika instansers insatser kan undergräva varandra.

Not. 235. Stranz et al. (2016).

Not. 236. Eriksson och Hester (2001); Eriksson et al. (2013); Hester (2011).

Den brittisk-danska forskaren Marianne Hester har använt metaforen ”olika planeter” för att beskriva hur politik och professionell praktik delas upp när det gäller våld i nära relationer, föräldraskap och skydd av barn.²³⁷ Hon menar att dessa ”planeter” präglas av olika historia, problemdefinitioner och professionella grupper, samt att det är olika delar av rättssystemet som görs relevanta. Med utgångspunkt i den brittiska situationen pekar Hester på att när det gäller *våld i nära relationer* definieras våldet som ett brott. Då är det i första hand straffrätten som tillämpas, och ett genusperspektiv på våldet är etablerat som överordnad förståelse: man talar om mäns våld mot kvinnor, samt om genus och makt som överordnad förklaring till våldet.

När det gäller *barnskydd* – i Sverige den sociala barnavården – förstås våld i första hand som ett socialt problem, snarare än ett brott. Här står motsvarigheten till våldfärdsrätten i fokus, inte straffrätten. Man tenderar att tala om ”våldsamma familjer” (snarare än om mäns våld mot kvinnor) där staten bör ingripa till barns skydd. Hester menar vidare att det är mödrars ansvar för barns utsatthet och mödrars oförmåga att skydda barnen som tenderar att sättas i fokus i den sociala barnavården, inte fäders ansvar.

När det gäller *familjerättsliga frågor – vårdnad, boende och umgänge* (civilrättsliga processer i Sverige) tenderar våldet att komma i skymundan. I stället är det barns rätt till båda föräldrar samt samarbete och överenskommelser mellan föräldrar som blir de centrala frågorna.

De skiljelinjer mellan professionella som Hester pekar på har genom olika studier dokumenterats även i Sverige. Dessutom kan ytterligare relativt separata praktikområden urskiljas.²³⁸ Den här typen av uppdelningar och olika professionella traditioner kan skapa svårigheter både för barn och familjer, och för de professionella som är i kontakt med samma familj. Ett exempel är när handläggare av en barnavårdsutredning respektive en familjerättslig utredning ger motstridiga besked till barn och föräldrar om risker för barnet och behovet av skydd, eller när de båda definierar problemet som någon annans huvudansvar och hanteringen av respektive ärende får som konsekvens att barnet i realiteten blir utan hjälp.²³⁹

Not. 237. Eriksson och Hester (2001; Hester (2011).

Not. 238. SOU 2018:32.

Not. 239. Eriksson (2003).

Komplexiteten på det sociala arbetets fält, och specialiseringen inom socialtjänsten kan skapa en motsägelsefull situation för både utsatta barn och barnets föräldrar, vilket ställer enskilda professionella inför en svår uppgift. Det finns därför ett stort behov av att utveckla former för samverkan, samordnad risk- och skyddsbedömning liksom samordnad ärendehandläggning i fall då barn upplever våld.²⁴⁰

FIGUR 5. Olika syn på problemet

Olika syn på våld kan göra det svårt att samordna insatser. I värsta fall kan olika insatser undergräva varandra.

Not. 240. SOU 2018:32.

Specialistenhet ökade samverkan i Karlstad

I Karlstad hanteras alla våldsärenden av en särskild enhet. Det säkerställer rättssäkerheten och har bidragit till ökad specialistkompetens och bättre samverkan mellan olika enheter.

Sabina Gómez Jansson är enhetschef på familjevårdsenheten i Karlstad kommun. På hennes enhet finns hot- och våldsteamet, där alla våldsärenden avseende vuxna numera utreds. Här hanteras allt våld – oavsett om det handlar om våld i nära relationer, människohandel, prostitution eller gängvåld. Det gör att de kan ha särskilt fokus på personsäkerhet och skapa tydliga riktlinjer för hur man jobbar med våld.

– Tydliga riktlinjer är viktigt för att handläggarna ska slippa känna sig ensamma i sina beslut. Att vi är många som jobbar med de här frågorna gör också att vi verkligen kan våld och att alla gör på samma sätt, vilket säkerställer rättssäkerheten, säger Sabina Gómez Jansson.

Två samordnare från Barnahus ingår i enheten och bidrar med ett övergripande barnperspektiv i hot- och våldsteamets arbete. Själva barnutredningarna sköts dock av barnavårdsenheten – vid behov i nära samarbete med Sabina Gómez Jansson och hennes medarbetare.

– När barnens situation ska utredas i ett våldsärende så arbetar vi parallellt och väldigt tätt tillsammans, förklarar Sabina Gómez Jansson.

Det samarbetet underlättar för barnutredarna att fokusera på barnen, enligt kollegan Nikki Vikström på barnavårdsenheten:

– De kartlägger våldet och ansvarar för skydd och skyddsnivå för den vuxna, vilket gör att vi kan koncentrera oss på barnens behov. Det känns tryggt med gemensamma besök. Samarbetet bidrar till att vi kan göra bättre bedömningar och erbjuda rätt stödinsatser till familjer, säger Nikki Vikström.

Hot- och våldsteamet samarbetar även med andra enheter inom socialtjänsten, till exempel när det gäller droger, psykisk ohälsa och ekonomiskt bistånd. Det gör att den organisation som Karlstad kommun har valt ställer stora krav på bra samverkan.

– Det är en utmaning och tar mycket tid. Men vi har särskilda samverkansrutiner och regelbundna möten för att utbyta erfarenheter och gå igenom gemensamma ärenden, säger Sabina Gómez Jansson.

Förutom löpande samarbete med socialtjänstens enheter har hot- och våldsteamet månadsvisa avstämningar i individärenden med Polisens brottsoffer- och personsäkerhetsgrupp. Fyra gånger per år träffas den interna samverkansgruppen med representanter från förvaltningens samtliga avdelningar. Varje termin träffar den interna samverkansgruppen också polisens brottsoffer- och personsäkerhetsgrupp, tjejjouren och kvinnojouren.

– Det är viktigt att skapa tid. Det här är tunga ärenden och man måste få dela med sig och få in nya perspektiv, säger Sabina Gómez Jansson.

Skriftliga samverkansrutiner gör gällande att i fall där det finns handläggare från olika enheter i ett ärende, ska de så långt det är möjligt vara varandras medhandläggare och bedriva utredningsarbetet och uppföljningarna tillsammans.

I övrigt bygger samverkan på ett remissförfarande mellan kommunens olika enheter, såvida det inte handlar om akuta våldsärenden, som hanteras av våldsenhetens jourmottagning.

– De allra flesta ärenden som vi är inblandade i är akuta, så oftast får vi in dem den vägen.

Åtgärderna som erbjuds den som upplevt eller bevittnat våld är samtalsstöd och olika former av skydd. Men de behöver ses över, utvärderas och utvecklas, enligt Sabina Gómez Jansson. För att få till bättre och mer effektiva åtgärder framöver är hon övertygad om att det kommer att krävas ännu mer och bättre samverkan – även över kommungränserna.

– Det krävs ett visst underlag för att skapa bra insatser. Men en bättre samverkan mellan kommuner förutsätter också en lösning på hur vi hanterar sekretessen, säger Sabina Gómez Jansson.

FAKTA HOT- OCH VÅLDSTEAMET

Hot- och våldsteamet hör till familjevåldsenheten på Karlstad kommuns familjeavdelning och har funnits sedan 2007. Tidigare hanterades ärenden med våld i nära relationer av socialsekreterarna som ansvarade för ekonomiska bistånd. Det gjorde det svårt att hinna med, och eftersom handläggarna också saknade specifik kunskap om våld bidrog det till osäkerhet, dålig arbetsmiljö och bristande rättssäkerhet.

Även jourmottagandet har specialiserats så att särskilda handläggare på enheten hanterar akuta ärenden. På så sätt slipper övriga utredare ha jourärenden som spiller över på ordinarie arbetstid och skapar onödig stress.

Samordnarna från Barnahus Värmland ingår i familjevåldsenheten och bidrar med barnperspektivet.

Referenser

- Adhia, A. & Jeong, J. (2019) Fathers' perpetration of intimate partner violence and parenting during early childhood: Results from the Fragile Families and Child Wellbeing Study. *Child Abuse & Neglect* 96, 104103.
- Ahlfs-Dunn, S. M., & Huth-Bocks, A. C. (2016) Intimate partner violence involving children and the parenting role: Associations with maternal outcomes. *Journal of Family Violence* 31(3), 387-399.
- Aho, N., Gren-Landell, M., & Svedin, C. G. (2016) The prevalence of potentially victimizing events, poly-victimization, and its association to sociodemographic factors: a Swedish youth survey. *Journal of Interpersonal Violence* 31(4), 620-651.
- Aho, N., Proczkowska-Björklund, M., & Svedin, C. G. (2016) Victimization, polyvictimization, and health in Swedish adolescents. *Adolescent health, medicine and therapeutics* 7, 89-99.
- Almqvist, K. & Broberg, A. (2004) *Barn som bevittnat våld mot mamma: en studie om kvinnor och barn som vistats på kvinnojourer i Göteborg*. Göteborg: Lundby stadsdelsförvaltning.
- Almqvist, K. & Draxler, H. (2016) *Project Support. En genomförbarhetsstudie av ett individuellt föräldrastöd i socialtjänsten för våldsutsatta föräldrar*. Karlstad: Karlstad University Studies 2016:26.
- Almqvist, K., Bäckman, C., Anderzén-Carlsson, A., Norlen, A., Pernebo, K., Massoudi, P. (2018) *Utvärdering av implementering av att fråga om våldsutsatthet som rutin i Barnhälsovården, och Child-Parent Psychotherapy – stöd till fortsatt implementering av en insats i hälso- och sjukvården för våldsutsatta föräldrar och barn*. Karlstad: Karlstads universitet.
- Annerbäck, E. M., Wingren, G., Svedin, C. G., & Gustafsson, P. A. (2010) Prevalence and characteristics of child physical abuse in Sweden – findings from a population-based youth survey. *Acta Paediatrica* 99(8), 1229-1236.
- Antonovsky, A (1993) *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Appel, Anne E. och Holden, George W. (1998) The co-occurrence of spouse abuse and physical child abuse: A review and appraisal, *Journal of Family Psychology* 12(4), 578-599.
- Arad-Davidzon, B. and R. Benbenishty (2008) *The role of workers' attitudes and parent and child wishes in child protection workers' assessments and recommendation regarding removal and reunification*. Children and Youth Services Review 30(1), 107-121.

- Arnell, A. & Ekblom, I. (2010) ”...och han sparkade mamma...”
– *Trappanmodellen i möte med barn som bevittnat våld*. Stockholm:
Rädda Barnen och Gothia förlag AB.
- Austin, A. E., Shanahan, M. E., Barrios, Y. V., Macy, R. J., (2019) A Systematic Review of Interventions for Women Parenting in the Context of Intimate partner Violence, *Trauma, Violence & Abuse* 20(4), 498–519.
- Axberg, U., Broberg, A., Eriksson, M., Hultmann, O., Iversen, C. (2018)
Utveckling av bedömningsmetoder för barn som utsatts för våld i sin familj. Rapport från en fortsättningsstudie. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Axberg, U., Broberg, A., Eriksson, M., Hultmann, O., Iversen, C. (2019)
iRiSk – insatser och risk- och skyddsbedömningar för våldsutsatta barn. Stöd för analys och bedömning. iRiSk-intervjuer. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Bala, N. M. C., Mitnick, M., Trocme, N., Houston, Cl. (2007) Sexual abuse allegations and parental separation: Smokescreen or fire? *Journal of Family Studies* 13: 26-56.
- Bancroft, L., Silverman, D., Ritchie, D. (2012) *The Batterer as Parent: Addressing the Impact of Domestic Violence on Family Dynamics*. Sage Publications.
- Barnombudsmannen (2005) *När tryggheten står på spel*. Stockholm: Barnombudsmannen.
- Bartelink, C., van Yperen, T. A. & ten Berge, I. J. (2015) Deciding on child maltreatment: A literature review on methods that improve decision-making. *Child Abuse & Neglect* 49, 142-53.
- Becker F & French L (2004) Making the links: child abuse, animal cruelty and domestic violence. *Child Abuse Review* 13(6), 399-414.
- Belsky, J., & Belsky, J. (1984) The determinants of parenting: a process model. *Child Development* 55(1), 83-96.
- Bernstein, R.E., Timmons, A.C. & Lieberman, A.F. (2019) Interpersonal Violence, Maternal Perception of Infant Emotion, and Child-Parent Psychotherapy. *Journal of Family Violence* 34, 309–320.
- Bergman, Ann-Sofie & Eriksson, Maria (2018) Supported visitation in cases of violence: Political intentions and local practice, *International Journal of Law, Policy and the Family* 32(3), 394-411.
- Bergman, A-S. & Rejmer, A. (2017) Parents in child custody disputes: Why are they disputing? *Journal of Child Custody*, 14(2-3), 134-150.

- Birnbaum, R. & Bala, N. (2010) Toward the Differentiation of High-Conflict families: An Analysis of Social Science Research and Canadian Case Law. *Family Court Review* 48(3), 403-416.
- Bogenschneider, K., Small, S. A., & Tsay, J. (1997) Child, parent, and contextual influences on perceived parenting competence among parents of adolescents. *Journal of Marriage and the Family* 59, 345-362.
- Broberg, A., Almqvist, L., Axberg, U., Grip, K., Almqvist, K., Sharifi, U., Cater, Å. K., Forssell, A., Eriksson, M., Iversen, C. (2011) *Stöd till barn som upplevt våld mot mamma. Resultat från en nationell utvärdering*. Rapport, Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Broberg, A., Almqvist, K., Eriksson, M., Cater, Å. K., Grip, K., Axberg, U., Hultmann, O., Iversen, C., Röbbäck de Souza, K., Draxler, H., Appel, P. & Hjärthag, F. (2015) *iRisK – Utveckling av bedömningsinstrument och stödsatser för våldsutsatta barn*. Rapport, Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Brown, L., Callahan, M., Strega, S., Walmsley, C., & Dominelli, L. (2009) Manufacturing ghost fathers: The paradox of father presence and absence in child welfare. *Child & Family Social Work* 14(1), 25-34.
- Bruno, L. (2016) *Ofridstid. Fäders våld, staten och den separerande familjen*. Uppsala: Sociologiska institutionen, Uppsala universitet.
- Brå (2007) *Utvecklingen av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Rapport 2007:6.
- Brå (2014) *Brott i nära relationer. En nationell kartläggning*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Rapport 2014:8.
- Brå (2015) *Det dödliga våldet i Sverige 1990-2014*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Rapport 2015:24.
- Brå (2017) *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2015*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet, Rapport 2017:5.
- Burnette, Catherine E., Ferreira, Regardt J., Buttell, Fred (2017) Male Parenting Attitudes and Batterer Intervention: Assessing Child Maltreatment Risk. *Research on Social Work Practice* 27(4), 468-477.
- Callender, K. A., Olson, S. L., Choe, D. E., & Sameroff, A. J. (2012) "The effects of parental depressive symptoms, appraisals, and physical punishment on later child externalizing behavior". *Journal of Abnormal Child Psychology* 40(3), 485.

- Campbell, J.C., Glass, N., Sharps, P.W., Laughon, K., & Bloom, T. (2007) Intimate partner homicide: Review and implications of research and policy. *Trauma, Violence & Abuse* 8, 246-269.
- Casanueva, C & Martin, S & Runyan, D & Barth, R & Bradley, R. (2008) Quality of Maternal Parenting among Intimate-Partner Violence Victims Involved with the Child Welfare System. *Journal of Family Violence* 23, 413-427.
- Cashmore, J & Parkinson, P. (2007) Children's and Parent's Perceptions on Children's Participation in Decision Making After Parental Separation and Divorce. *Family Court Review* 46 (1), 91-104.
- Cater, Å. K. (2004) *Negotiating normality and deviation – father's violence against mother from children's perspectives*. Örebro: Örebro universitet.
- Cater, Å. K. (2007) Children's Meaning-Conciliation of their Fathers' Violence Related to Fathers and Violence in General. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* 8(1), 41–55.
- Cater, Å. K. (2014) Children's Descriptions of Participation Processes in Interventions for Children Exposed to Intimate Partner Violence. *Journal of Child and Adolescent Social Work* 31(5), 455–473.
- Cater, Å. K., Andershed, A.-K., & Andershed, H. (2014) Youth victimization in Sweden: Prevalence, characteristics and relation to mental health and behavioral problems in young adulthood. *Child Abuse & Neglect* 38(8), 1290-1302.
- Cater, Å. & Forssell, A.M. (2014) Descriptions of fathers' care by children exposed to intimate partner violence (IPV): relative neglect and children's needs. *Child & Family Social Work* 19 (2), 185-193.
- Cater, Å. K. & Grip, K. (2014) *Kid-s Club i Sverige – resultat från en förstudie av en metod för att stödja barn som upplevt våld mot mamma*. Örebro: Örebro universitet.
- Chan, Y. C., & Yeung, J. W. K. (2009) Children living with violence within the family and its sequel: A meta-analysis from 1995-2006. *Aggression and Violent Behavior* 14(5), 313-322.
- Cicchetti, D. (1989) How research on child maltreatment has informed the study of child development: Perspectives from developmental psychopathology. I D. Cicchetti & V. Carlson (Red.) *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* (377–431) Cambridge: Cambridge University Press.
- Cicchetti, D., & Valentino, K. (2006) An ecological-transactional perspective on child maltreatment: Failure of the average expectable environment and its influence on child development. I D. Cicchetti & D. J. Cohen (Red.) *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation* (129–201). John Wiley & Sons, Inc.

- Chiesa, A. E., Kallechey, L., Harlaar, N., Rashaan Ford, C., Garrido, E. F., Betts, W. R., & Maguire, S. (2018) Intimate partner violence victimization and parenting: A systematic review. *Child Abuse & Neglect* 80, 285-300.
- Christensen, E. (1990) *Børnekår – En undersøgelse af omsorgssvigt i relation til børn og unge i familier med hustrumishandling*, Nordisk Psykologi Monografi 42(31), 161-232.
- Cicchetti, D. (1989) How research on child maltreatment has informed the study of child development: Perspectives from developmental psychopathology. I D. Cicchetti & V. Carlson (Red.) *Child maltreatment: Theory and research on the causes and consequences of child abuse and neglect* (377–431). Cambridge University Press.
- Cohen, J., Mannarino, A. P., Murray, L. K., & Igelman, R. (2006) Psychosocial interventions for maltreated and violence-exposed children. *Journal of Social Issues* 62(4), 737-766.
- Dank, M., Lachman, P., Zweig, J. M., Jahner, J. (2014) Dating Violence Experiences of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Youth, *Journal of Youth & Adolescence* 43, 846-857.
- DePanfilis, D. and H. Girvin, (2005) Investigating child maltreatment in out-of-home care: Barriers to effective decision-making. *Children and Youth Services Review* 27(4), 353-374.
- DeVoe, E. R., & Smith, E. L. (2002) The impact of domestic violence on urban preschool children: Battered mothers' perspectives. *Journal of Interpersonal Violence* 17(10), 1075–1101.
- Diesen, E. (2016) *Våld och vårdnad*. Stockholm: ROKS.
- Dillon, G., Hussain, R., Loxton, D. Rahman, S. (2013) Mental and Physical Health and Intimate Partner Violence against Women: A Review of the Literature. *International Journal of Family Medicine* 2013(5), 313909.
- Dixon, L., Perkins, D. F., Hamilton-Giachritsis, C., & Craig, L. A. (2017) *The Wiley Handbook of What Works in Child Maltreatment*. John Wiley & Sons Inc.
- Dobash, R. P. & Dobash, R. E. (2004) Women's violence to men in intimate relationships. Working on a Puzzle. *British journal of Criminology* 44, 324-349.
- Dyregrov, A. (2010) *Barn och trauma*. Lund: Studentlitteratur.
- Edleson, J. L. (1999) Children's witnessing of Adult Domestic Violence. *Journal of Interpersonal Violence* 14(8), 839–870.
- Edleson, J. L. och Williams, O. J. (2007) *Parenting by Men Who Batter. New Directions for Assessment and Intervention*. Oxford: Oxford University Press.

- Ekbrand, H. (2006) *Separationer och mäns våld mot kvinnor*. Göteborg: Göteborgs universitet, doktorsavhandling.
- Enander, V. (2008) *Women Leaving Violent Men: Crossroads of Emotion, Cognition and Action*. Göteborg: Göteborgs universitet
- Eriksson, Maria (2003) *I skuggan av Pappa. Familjerätten och hanteringen av fäderns våld*. Stehag: Förlags AB Gondolin.
- Eriksson, M. (2007) Fäderns våld mot kvinnor och barns situation: interventioner på olika planeter? I Eriksson, M. (Red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Eriksson, M. (2020, kommande) Moderskap som särskild sårbarhet för kvinnor som utsätts för våld. I Moser Hällen, L. (Red.) *Våldsutsatta kvinnor med särskild utsatthet*. Malmö: Liber.
- Eriksson, M., Bruno, L. & Näsman E. (2013) *Domestic violence, family law and school. Children's right to participation, protection, and provision*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Eriksson, M., Axberg, U., Broberg, A., Hultmann, O., Iversen, C., Röbbäck de Souza, K., Svensson, E. (2020) *Införandeår för risk/skyddsintervju vid våld i familjen*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Eriksson, M., Bruno, L., Klingstedt, M-L. (2018) Samverksansteam: Barns och föräldrars situation och upplevelser. I *Slutrapport. Samverkansteam – för stöd till barn och föräldrar i samband med separation*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Eriksson, M. & Hester, M. (2001) Violent Men as Good-Enough Fathers? A look at England and Sweden, *Violence Against Women* 7(7), 779-799.
- Eriksson, M och Näsman, E. (2011) *När barn som upplevt våld möter socialtjänsten – om barns perspektiv, delaktighet och giltiggörande*. Stockholm: Gothia.
- Eskonen, I. (2005) Violence in children's narration. *The International Journal of Child & Family Welfare* 8(1), 32-45.
- Evans, S., Davies, C., & DiLillo, D. (2008) Exposure to domestic violence: A meta-analysis of child and adolescent outcomes. *Aggression and Violent Behavior* 13, 131-140.
- Fleury, R. E., Sullivan, C. M. och Bybee, D. I. (2000) Domestic abuse by ex-partners: When ending the relationship does not end the violence. Women's experiences of violence by former partners, *Violence Against Women* 6 (12), 63-81.

- Ford-Gilboe, M., Wuest, J., Varcoe, C., Davies, L., Merritt-Gray, M., Campbell, J., Wilk, P. (2009) Modelling the effects of intimate partner violence and access to resources on women's health in the early years after leaving an abusive partner. *Social Science & Medicine* 68(6), 1021-9.
- Forsberg, H (2015) Vad barn säger om stöd - Barns röster om hjälpinsatser, i Eriksson, M, Cater, Å K, & Näsman, E (red) *Barns röster om våld – att lyssna, tolka och förstå*. 2a omarbetade upplagan. Malmö: Gleerups.
- Forssell, A. (2016) *Better safe than sorry? Quantitative and qualitative aspects of child-father relationships after parental separation in cases involving intimate partner violence*. Örebro: Örebro universitet, Institutionen för juridik, psykologi och socialt arbete.
- Fängström, K. (2017) *'I don't even remember anything': Optimising the choice of method when interviewing preschoolers*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för folkhälso- och vårdvetenskap.
- Gilbert, R., Kemp, A., Thoburn, J., Sidebotham, P., Radford, L., Glaser, D., & MacMillan, H. L. (2009) Recognising and responding to child maltreatment. *The Lancet* 373(9658), 167-180.
- Gilbert, R., Spatz Widom, C., Browne, K., Fergusson, D., Webb, E., & Janson, S. (2009) Burden and consequences of child maltreatment in high-income countries. *The Lancet* 373(9657), 68-81.
- Goodman, G.S. & A. Melinder, (2007) Child witness research and forensic interviews of young children: A review. *Legal and Criminological Psychology* 12, 1-19.
- Graham-Bermann, S. A., & Hughes, H. M. (2003) Intervention for children exposed to interparental violence (IPV): Assessment of needs and research priorities. *Clinical Child and Family Psychology Review* 6(3), 189-204.
- Graham-Bermann, S. A., Lynch, S., Banyard, V., Devoe, E. R., & Halabu, H. (2007) Community-based intervention for children exposed to intimate partner violence: An efficacy trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 75(2), 199-209.
- Granqvist P, Sroufe LA, Dozier M, Hesse E, Steele M, van Ijzendoorn M, Solomon J, Schuengel C, Fearon P, Bakermans-Kranenburg M, Steele H, Cassidy J, Carlson E, Madigan S, Jacobvitz D, Foster S, Behrens K, Rifkin-Graboi A, Gribneau N, Spangler G, Ward MJ, True M, Spieker S, Reijman S, Reisz S, Tharner A, Nkara F, Goldwyn R, Sroufe J, Pederson D, Pederson D, Weigand R, Siegel D, Dazzi N, Bernard K, Fonagy P, Waters E, Toth S, Cicchetti D, Zeanah CH, Lyons-Ruth K, Main M, Duschinsky R. (2017) Disorganized attachment in infancy: a review of the phenomenon and its implications for clinicians and policy-makers. *Attachment and Human Development* 19(6), 534-558.

- Grip, K. (2012) *The damage done: children exposed to intimate partner violence and their mothers: towards empirically based interventions in order to reduce negative health effects in children*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Grip, K. (2019) Intimate Partner Violence Victimization, Maternal harsh discipline, and the Mediating Impact of care-giving helplessness and parental control. *Archives of Psychology* 3 (1), 3-17.
- Gottzén, L. (2013) Skam, maskulinitet och respons på mäns våld mot kvinnor. *Socialvetenskaplig tidskrift* (2), 75-92.
- Grych, J. H., Fincham, F. D., Jouriles, E. N., & McDonald, R. (2000) Interparental conflict and child adjustment: Testing the mediational role of appraisals in the cognitive-contextual framework. *Child Development* 71(6), 1648-1661.
- Guille, L. (2004) Men who batter and their children: An integrated review. *Aggression and Violent Behavior* 9(2), 129-163.
- Gustafsson, H. C., & Cox, M. J. (2012) Relations among intimate partner violence, maternal depressive symptoms, and maternal parenting behaviors. *Journal of Marriage and Family* 74(5), 1005-1020.
- Haavind, H. (1987) *Liten og stor: Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hackett, S. (2014) A Framework for Assessing Parenting Capacity. I M. C. Calder & S. Hackett (Red.) *Assessment in Child Care: Using and Developing Frameworks for Practice*. Russel House Publishing.
- Hackett, S & Uprichard, E (2007) *Animal abuse and child maltreatment: A review of the literature and findings from a UK study*. London: NSPCC.
- Hamby, S., Finkelhor, D., Turner, H., & Ormrod, R. (2010) The overlap of witnessing partner violence with child maltreatment and other victimizations in a nationally representative survey of youth. *Child Abuse & Neglect* 34(10), 734-741.
- Hamilton, L. H. A. & Jaffe, P. G. & Campbell, M (2013) Assessing Children's Risk for Homicide in the Context of Domestic Violence. *Journal of Family Violence* 28, 179-189.
- Hearn, J. (1998) *The Violences of Men*. London: Sage Publications.
- Hed tjärn, G., Hultmann, O., Broberg A.G., (2009) Att fråga mammor till barn som är aktuella på BUP om de varit utsatta för våld av sin partner. *Läkartidningen* 106(48), 3242-3247.
- Henning, K., Martinsson, R., & Holdford, R. (2009) Gender differences in risk factors for intimate partner violence recidivism. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 18(6), 623-645.

- Herbell, K., Li, Y., Bloom, T., Sharp, L., Bullock, F. C. (2020) Keeping it together for the kids: New mothers' descriptions of the impact of intimate partner violence on parenting. *Child Abuse & Neglect* 99, 104268.
- Herrenkohl, T.I., Sousa, C., Tajima, E.A., Herrenkohl, R.C., & Moylan, C.A. (2008) Intersection of child abuse and children's exposure to domestic violence. *Trauma, Violence, & Abuse* 9(2), 84-99.
- Hester, M. (2011) The Three Planet Model: Towards an Understanding of Contradictions in Approaches to Women and Children's Safety in Contexts of Domestic Violence. *British Journal of Social Work* 41 (5), 837-853.
- Hester, M.; Pearson, C.; Harwin, N. med Abrahams, H. (2006) *Making an Impact. Children and Domestic Violence – a Reader*. 2:a Upplagan. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Hindley, N., Ramchandari, P. & Jones, D.P.H. (2006) Risk factors for recurrence of maltreatment: a systemic review. *Archives of Disease in Childhood* 93, 744–752.
- Holden, G. W., & Ritchie, K. L. (1991) Linking extreme marital discord, child rearing, and child behavior problems: Evidence from battered women. *Child Development* 62(2), 311-327.
- Hooper, C. A. (1992) *Mothers Surviving Child Sexual Abuse*. London: Routledge.
- Horwath, J., & Platt, D. (Red.) (2019) *The child's world. The Essential Guide to Assessing Vulnerable Children, Young People and their Families* (3 uppl.). London and Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers.
- Huang, C.-C., Wang, L.-R., & Warrener, C. (2010) Effects of domestic violence on behavior problems of preschool-aged children: Do maternal mental health and parenting mediate the effects? *Children and Youth Services Review* 32(10), 1317–1323.
- Hughes, H. M., & Marshall, M. (1995) Advocacy for children of battered women. I E. Peled, P. G. Jaffe, & J. L. Edleson (Red.) *Ending the cycle of violence: Community responses to children of battered women* (121–144). Newbury Park, CA: Sage.
- Humphreys, C. och Stanley, N. (Red.) (2006) *Domestic Violence and Child Protection: Directions for Good Practice*. London: Jessica Kingsley.
- Hultmann, O. (2015) *Child Psychiatric Patients Affected by Intimate Partner Violence and Child Abuse – Disclosure, Prevalence and Consequences*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Hultmann O., Möller J., Ormhaug SM., Broberg AG., (2017) Asking Routinely About Intimate Partner Violence in a Child and Adolescent Psychiatric Clinic: A Qualitative Study. *Journal of Family Violence* 27 (1), 67-78.

- Hultmann, O., Axberg, U., Broberg, A., Eriksson, M., Iversen, C. (2020) *Användbarhet och genomförbarhet av en strukturerad risk- och skyddsintervju med våldsutövande pappor*. Göteborg: Göteborgs universitet, Psykologiska institutionen.
- Hungerford, A., Ogle, R. L. & Clements, C. M. (2010) Children's exposure to intimate partner violence: relations between parent-child concordance and children's adjustment. *Violence & Victims* 25(2), 185-201.
- Hydén, M. (1995) *Kvinnomisshandel inom äktenskapet. Mellan det omöjliga och det möjliga*. Stockholm: Liber Utbildning.
- Håland, K., Lundgren, I., Håland, K., Lundgren, I., & Lidén, E. (2016) Fathers' experiences of being in change during pregnancy and early parenthood in a context of intimate partner violence. *International Journal of Qualitative Studies on Health and Wellbeing* 11(1), 30935.
- Irwin LG, Thorne S, Varcoe C. (2002) Strength in adversity: motherhood for women who have been battered. *Canadian Journal of Nursing Research* 34(4), 47-57.
- Iversen, C. (2014) Predetermined participation. Social workers evaluating children's agency in domestic violence interventions. *Childhood* 21(2), 274-289.
- Izaguirre, A. & Calvete, E. (2015) Children who are exposed to intimate partner violence: Interviewing mothers to understand its impact on children. *Child Abuse & Neglect* 48, 58-67.
- Jacobs, N. & Jaffe, R. (2010) Investigating the Efficacy of CoMeT, a New Mediation Model for High-Conflict Separating Parents. *The American Journal of Family Therapy* 38, 16-31.
- Jaffe, P. G., Johnston, J. R., Crooks, C. V., Bala, N. (2008) Custody disputes involving allegations of domestic violence: Toward a differentiated approach to parenting plans. *Family Court Review* 46(3), 500-522. doi:10.1111/j.1744-1617.2008.00216.x.
- Jaffe, P. G., Scott, K., Jenney, A., Dawson, M., Straatman, A-L. & Campbell, M., (2014). *Risk Factors for Children in Situations of Family Violence in the Context of Separation and Divorce*. Department of Justice Canada (www.justice.gc.ca [2017-11-24]).
- Janson, S., Jernbro, C., & Långberg, B. (2011) *Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige: en nationell kartläggning 2011*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Jensen, T.K., Gulbrandsen, W., Mossige, S., Reichelt, S., Tiersland, O.A. (2005) Reporting possible sexual abuse: a qualitative study on children's perspectives and the context for disclosure. *Child Abuse & Neglect* 29(12), 1395-413.

- Jernbro, C. & Janson, S. (2017) *Våld mot barn 2016. En nationell kartläggning*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Johnson, M. P. (2008) *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Boston: Northeastern University Press.
- Johnson, N. E., Saccuzzo, D. P, Koen, W. J. (2005) Child Custody Mediation in Cases of Domestic Violence: Empirical Evidence of a Failure to Protect. *Violence Against Women* 11 (8), 1022-1053.
- Johnson, V. K., & Lieberman, A. F. (2007). Variations in Behavior Problems of Preschoolers Exposed to Domestic Violence: The Role of Mothers' Attunement to Children's Emotional Experiences. *Journal of Family Violence* 22(5), 297-309.
- Jouriles, Ernest N.; McDonald, Renee; Spiller, Laura; Norwood, William D.; Swank, Paul R. och Stephens, Nanette (2001) Reducing conduct problems among children of battered women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 69(5), 774-785.
- Jouriles, E. N., McDonald, R., Rosenfield, D., Stephens, N., Corbitt-Shindler, D., & Miller, P. C. (2009) Reducing Conduct Problems Among Children Exposed to Intimate Partner Violence: A Randomized Clinical Trial Examining Effects of Project Support. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 77(4), 705-717.
- Kellogg, N. (2007) Evaluation of suspected child physical abuse. *Pediatrics* 119(6), 1232-1241.
- Kiff C.J., Lengua L.J., Zalewski M. (2011) Nature and nurturing: parenting in the context of child temperament. *Clinical Child and Family Psychology Review* 14(3), 251-301.
- Kimerling, R., Alvarez, J., Pavao, J., Mack, K. P., Smith, M. W., Baumrind, N. (2009) Unemployment Among Women Examining the Relationship of Physical and Psychological Intimate Partner Violence and Posttraumatic Stress Disorder. *Journal of Interpersonal Violence* 24(3), 450-463.
- Kita, S., Hayashi, M., Umeshita, K., Tobe, H., Uehara, N., Matsunaga, M., & Kamibeppu, K. (2020) Intimate partner violence and maternal child abuse: The mediating effects of mothers' postnatal depression, mother-to-infant bonding failure, and hostile attributions to children's behaviors. *Psychology of Violence* 10(3), 279-289.
- Kitzmann, K. M., Gaylord, N. K., Holt, A. R., & Kenny, E. D. (2003) Child witnesses to domestic violence: A meta-analytic review. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 71(2), 339-352.

- Kropp, P. R., Hart, S. D. Belfrage, H. (2004) *Bedömning av risk för upprepat partnervåld (SARA:SV). Användarmanual*. Sundsvall: Landstinget Västernorrland, Rättspsykiatriska Regionkliniken.
- Labarre ,M., Bourassa, C., Holden, G. W., Turcotte, P. & Letourneau, N (2015) Intervening with fathers in the context of intimate partner violence: An analysis of ten programs and suggestions for a research agenda. *Journal of Child Custody* 13(1), 1-29.
- Laing L. (2017) Secondary Victimization: Domestic Violence Survivors Navigating the Family Law System. *Violence Against Women* 23(11), 1314-1335.
- Lamela, D., Jongenelen, I., Pinto, R., Levendosky, A. (2018) Typologies of intimate partner violence-maternal parenting and children's externalizing problems: The moderating effect of the exposure to other forms of family violence. *Child Abuse & Neglect* 81, 60-73.
- Lapierre, S. (2010) Striving to be 'good' mothers: abused women's experiences of mothering. *Child Abuse Review* 19(5), 342-357.
- Lapierre, S. & Côté, I. (2011) "I made her realise that I could be there for her, that I could support her": Child Protection Practices with Women in Domestic Violence Cases. *Child Care in Practice* 17(4), 311-325.
- Leira, H. K. (1990) Fra tabuisert trauma til anerkjennelse og erkjennelse. Del I: Om arbeid med barn som har erfart vold i familien. Del II: En modell for intervensjon med barn og unge som har erfart vold i familien. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 27, 16-22 och 99-105.
- Letourneau, N. L., Fedick C. B. & Willms , J. D. (2007) Mothering and Domestic Violence: A Longitudinal Analysis. *Journal of Family Violence* 22, 649-659.
- Levendosky, A., Huth-Bocks, A., Shapiro, D. och Semel, M. (2003) The impact of domestic violence on the maternal-child relationship and pre-school-age children's functioning. *Journal of Family Psychology* 17(3), 275-288.
- Levendosky A.A., Bogat A. G., Bernard N., Garcia A. (2018) The Effects of Intimate Partner Violence on the Early Caregiving System. I: Muzik M., Rosenblum K. (Red.) *Motherhood in the Face of Trauma. Integrating Psychiatry and Primary Care*. Springer, Cham.
- Levendosky, A. A., Lynch, S. M., Graham-Bermann, S. A. (2000) Mothers' Perceptions of the Impact of Woman Abuse on Their Parenting. *Violence Against Women* 6(3), 247-271.
- Lieberman, A. F., Van Horn, P., & Gosh Ippen, C. (2005) Toward evidence-based treatment: child-parent psychotherapy with preschoolers exposed to marital violence. *Journal of American Academy of Child Adolescence Psychiatry* 44 (12), 1241-8.

- Lieberman, A. F., Ippen, C. G., & Van Horn, P. (2006) Child-parent psychotherapy: 6-month follow-up of a randomized controlled trial. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 45(8), 913-918.
- Litton Fox, G., Sayers, J., & Bruce, C. (2001) Beyond bravado: Redemption and rehabilitation in the fathering accounts of men who batter. *Marriage & Family Review* 32(3-4), 137-163.
- Longobardi, C & Badenes-Ribera, L (2017) Intimate Partner Violence in Same-Sex Relationships and The Role of Sexual Minority Stressors: A Systematic Review of the Past 10 Years. *Journal of Child and Family Studies* 26, (8), 2039-2049.
- Maccoby, E. E. (2000) Parenting and its Effects on Children: On Reading and Misreading Behaviour Genetics. *Annual Review of Psychology* 51, 1-27.
- Martinez-Torteya, C., Bogat, A. G., von Eye, A., Levendosky, A. A. (2009) Resilience among children exposed to domestic violence: the role of risk and protective factors. *Child Development* 80(2), 562-77.
- McCloskey, L. A. och Walker, M. (2000) Posttraumatic stress in children exposed to family violence and single-event trauma. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry* 39(1), 108-115.
- McCloskey, L. A., Figueredo, A. J., & Koss, M. P. (1995) The effects of systemic family violence on children's mental health. *Child Development* 66(5), 1239-1261.
- McDonald, R., Jouriles, E. N., & Skopp, N. A. (2006) Reducing conduct problems among children brought to women's shelters: Intervention effects 24 months following termination of services. *Journal of Family Psychology* 20(1), 127-136.
- McDonald S.E., Collins E.A., Nicotera N., Hageman T.O., Ascione F.R., Williams J.H., Graham-Bermann S.A. (2015). Children's Experiences of Companion Animal Maltreatment in Households Characterized by Intimate Partner Violence. *Child Abuse and Neglect* 50, 116-27.
- McGee, C. (2000) *Childhood experiences of domestic violence*. London: Jessica Kingsley.
- McIntosh, J. Well, Y., & Lee, J. (2016) Development and validation of the Family Law DOORS. *Psychological Assessment* 28(11), 1516-1522.
- Mellberg, N. (2002) *När det överkliga blir verklighet. Mödrars situation när deras barn utsätts för sexuella övergrepp av fäder*. Umeå: Borea Bokförlag.
- Millner, J. S., & Crouch, J. L. (2018) Child Physical Abuse Risk Assessment: Parent and Family Evaluations. I J. Campbell & J. T. Messing (Red.) *Assessing Dangerousness. Domestic Violence Offenders and Child Abusers*: Springer Publishing Company.

- Mohaupt, H., & Duckert, F. (2016) Parental reflective functioning in fathers who use intimate partner violence: Findings from a Norwegian clinical sample. *Nordic Psychology* 68(4), 272–286.
- Molina, A. P., Skowron, E. A. & Hackman, D. A. (2020) Maternal Intimate Partner Violence Exposure and Autonomic Reactivity: Associations With Positive Parenting, *Journal of Interpersonal Violence*. DOI: 10.1177/0886260520922514
- Mullender, A. (2004) *Tackling Domestic Violence: Providing Support for Children Who Have Witnessed Domestic Violence*. London: Home Office, Home Office Development and Practice Report 33.
- Mullender, A.; Hague, G.; Imam, U. F.; Kelly, L.; Malos, E. & Regan, L. (2002) *Children's Perspectives on Domestic Violence*. London; Thousand Oaks: Sage.
- Murray, K. W., Bair-Merritt, M. H., Roche, K., & Cheng, T. L. (2012) The impact of intimate partner violence on mothers' parenting practices for urban, low-income adolescents. *Journal of Family Violence* 27(6), 573–583.
- Münger, A-C & Mattsson, T. (2018) "The Needs of the Child Have Been Met": Preliminary Assessments regarding Domestic Violence in Swedish Child Protections Services. *Nordic Social Work Research* 10(2), 100-113.
- NCK (2014) *Våld och hälsa. En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns utsatthet samt kopplingen till hälsa*. NCK-rapport 2014:1. Uppsala: Nationellt centrum för kvinnofrid.
- Neale, B. (2002) Dialogues with Children. Children, divorce and citizenship *Childhood* 9(4), 445–475.
- Nicholls, T. L. , Pritchard, M. M., Reeves, K. A., Hilterman, E. (2013) Risk Assessment in Intimate Partner Violence: A Systematic Review of Contemporary Approaches. *Partner Abuse* 4(1), 76-168.
- Nicklas, E., & Mackenzie, M. J. (2013) Intimate partner violence and risk for child neglect during early childhood in a community sample of fragile families. *Journal of Family Violence* 28(1), 17–29.
- Northcott, M. (2012) *Intimate Partner Violence Risk Assessment Tools: A Review*. Research and Statistics Division. Department of Justice Canada.
- Näsman, E & Fernqvist, S, (2015) Ekonomiskt våld, i Eriksson M, Cater Å. K., Näsman E., (red) *Barns röster om våld: Att lyssna, tolka och förstå*. 2:a omarbetade upplagan. Malmö: Gleerups.
- O'Doherty L., Hegarty K., Ramsay J., Davidson L.L., Feder G., Taft A. (2015) *Screening women for intimate partner violence in healthcare settings* (Review). Cochrane Database of Systematic Reviews, Issue 7. Art. No.: CD007007. DOI:10.1002/14651858.CD007007.pub3.

- Olszowy, L., Jaffe, P. G., Campbell, M., & Hamilton, L. H. A. (2013) Effectiveness of risk assessment tools in differentiating child homicides from other domestic homicide cases. *Journal of Child Custody: Research, Issues, and Practices* 10(2), 185–206.
- Peled, E. (2000) Parenting by Men Who Abuse Women. Issues and Dilemmas. *British Journal of Social Work* 30(1), 25–36.
- Peled, E. (2011) Abused women who abuse their children: a critical review of the literature. *Aggression and Violent Behaviour* 16(4), 325–330.
- Peled, E. & Barak-Gil, I. (2011) The Mothering Perceptions of Women Abused by Their Partner. *Violence Against Women* 17, 457–479.
- Perel, G. & Peled, E. (2008) The Fathering of Violent Men: Constriction and Yearning. *Violence Against Women* 14(4), 457–482.
- Pels, T., van Rooij, F. B., Distelbrink, M. (2015) The Impact of Intimate Partner Violence (IPV) on Parenting by Mothers Within and Ethnically Diverse Population in the Netherlands. *Journal of Family Violence* 30, 1055–1067.
- Piispa, M. (2002) Complexity of Patterns of Violence Against Women in Heterosexual Relationships. *Violence Against Women* 8(7), 873–900.
- Poole, G. M., & Murphy, C. M. (2019) Fatherhood status as a predictor of intimate partner violence (IPV) treatment engagement. *Psychology of Violence* 9(3), 340–349.
- Postmus, J. L., Huang, C.-C., & Mathisen-Stylianou, A. (2012) The impact of physical and economic abuse on maternal mental health and parenting. *Children and Youth Services Review* 34(9), 1922–1928.
- Proposition 2005/2006:99. *Nya vårdnadsregler*.
- Proposition 2009/10:192. *Umgängesstöd och socialtjänstens förutsättningar att tala med barn*.
- Radford, L. & Hester, M. (2006) *Mothering Through Domestic Violence*. London: Jessica Kingsley.
- Randell Kropp P. Belfrage H. Stephan D.H (2013) *Bedömning av risk för hedersrelaterat våld (PATRIARK)*.
- Rothman, E. F., Mandel, D. G., & Silverman, J. G. (2007) Abusers' perceptions of the effect of their intimate partner violence on children. *Violence Against Women* 13(11), 1179–1191.
- Rowell, C. (2003) Domestic Violence and Children: Making a Difference in a Meaningful Way for Women and Children, I Calder, M.C. & Hackett, S. (Red.) *Assessment in Child Care: Using and Developing Frameworks for Practice*. Dorset: Russell House Publishers.

- Salisbury, E. J., Henning, K., Holdford, R. (2009) Fathering by Partner-Abusive Men. Attitudes on Children's Exposure to Interparental Conflict and Risk Factors for Child Abuse. *Child Maltreatment* 14 (3), 232-242.
- Saunders, D. G., Tolman, R. M. and Faller, K. C. (2013) Factors Associated With Child Custody Evaluators' Recommendations in Cases of Intimate Partner Violence. *Journal of Family Psychology* 27 (3), 473-483.
- Saunders, D. G., Faller, K. C., & Tolman, R. M. (2016) Beliefs and recommendations regarding child custody and visitation in cases involving domestic violence: A comparison of professionals in different roles. *Violence Against Women* 22(6), 722-744.
- Schiratzki, J. (2019) *Barnrättens grunder*. Lund: Studentlitteratur.
- Scott, K. L. (2004) Predictors of change among male batterers. Application of Theories and Review of Empirical Findings. *Trauma, Violence and Abuse* 5 (3), 260-284.
- Scott, K. L. & Crooks, C. V. (2004) Effecting Change in Maltreating Fathers: Critical Principles for Intervention Planning. *Clinical Psychology: Science and Practice* 11 (1), 95-111.
- Scott, K. L., Francis, K. J., Crooks, C. V., Paddon, M., Wolfe, D. A. (2007) Guidelines for Intervention with Abusive Fathers, i Edleson, J. & Williams, O. (Red.) *Parenting by Men Who Batter: New Directions for Assessment and Intervention*. Oxford: Oxford University Press.
- Scott, K. L. & Crooks, C. V. (2007) Preliminary Evaluation of an Intervention program for Maltreating Fathers. *Brief Treatment and Crisis Intervention* 7(3), 224-238.
- Shaw, L. A. (2010) Divorce Mediation Outcome Research: A Meta-Analysis. *Conflict Resolution Quarterly* 27(4), 447-467.
- Shlonsky, A. (2015) Current status and prospects for improving decision making research in child protection: A commentary. *Child Abuse & Neglect* 49: 154-162.
- Shlonsky, A. C. & Friend, C. (2007) Double jeopardy: Risk assessment in the context of child maltreatment and domestic violence. *Brief Treatment and Crisis Intervention* 7(4), 253-274.
- Shlonsky, A. & D. Wagner, (2005) The next step: Integrating actuarial risk assessment and clinical judgment into an evidence-based practice framework in CPS case management. *Children and Youth Services Review* 27(4), 409-427.
- Singer, A. (2000) *Föräldraskap i rättslig belysning*. Uppsala: Iustus förlag.
- Slep, A. M. S., & O'Leary, S. G. (2009) Distinguishing risk profiles among parent-only, partner-only, and dually perpetrating physical aggressors. *Journal of Family Psychology* 23(5), 705-716.

- Smart, Carol (1999) The 'new' parenthood: fathers and mothers after divorce. I Silva, E. B. & Smart, C. (Red.) *The NEW Family?* London: Sage, 100-114.
- Smart, C., Bren N. och Wade, A. (2001) *The changing experience of childhood. Families and Divorce*. Cambridge: Polity.
- Solberg, A. (2007) Hur förhåller sig barn till våld i hemmet? I Eriksson, M. (Red.) *Barn som upplever våld. Nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia Förlag.
- Socialstyrelsen (2014) *Manual för FREDÅ. Standardiserade bedömningsmetoder för socialtjänstens arbete mot våld i nära relationer*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2016) *Dödsfallsutredningar 2014–2015. Barn och vuxna som avlidit med anledning av brott*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2018) *Dödsfallsutredningar 2016–2017*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- Socialstyrelsen (2018) *Grundbok i BBIC. Barns behov i centrum*. Stockholm: Socialstyrelsen.
- SOSFS 2014:4 *Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om våld i nära relationer*.
- SOU 2001:72 *Barnmisshandel: att förebygga och åtgärda*. Slutbetänkande av Kommittén mot barnmisshandel. Stockholm: Fritzes offentliga publikationer.
- SOU 2005:43 *Vårdnad – boende – umgänge: barnets bästa, föräldrars ansvar*. Betänkande av 2002 års vårdnadskommitté.
- SOU 2007:52 *Beslutanderätt vid gemensam vårdnad m.m.*
- SOU 2017:6 *Se barnet!* Betänkande av 2014 års vårdnadsutredning.
- Stanley, N. (2011) *Children Experiencing Domestic Violence: A Research Review*. Dartington: Research in practice.
- Stark, E. (2007) *Coercive Control. How Men Entrap Women in Personal Life*. Oxford: Oxford University Press.
- Stith, S., Liu, T., Davies, C., Boykin, E., Alder, M., Harris, J. M. et al. (2009) Risk factors in child maltreatment: A meta-analytic review of the literature. *Aggression and Violent Behavior* 14(1), 13-29.
- Stover C.S., Spink A. (2012) Affective awareness in parenting of fathers with co-occurring substance abuse and intimate partner violence. *Advances in dual diagnosis* 5(2), 74–85.

- Stranz, H., Wiklund, S., Karlsson, P. (2016) People processing in Swedish personal social services. On the individuals, their predicaments and the outcomes of organisational screening. *Nordic Social Work Research* 6(3), 174-187.
- Sullivan, C. M., Juras, J., Bybee, D., Nguyen, H., & Allen, N. (2000) How children's adjustment is affected by their relationships to their mothers' abusers. *Journal of Interpersonal Violence* 15(6), 587-602.
- Svedin, C. G., Nilsson, D., Kjellgren, C., Thulin, J., Lindgren, L., Söderlind Göthner, Y. (2015) *KIBB-rapport*. Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Svedin, C. G., Priebe, G., Wadsby, M., Jonsson, L., & Fredlund, C. (2015) *Unga, sex och internet i en föränderlig värld*. Stockholm: Stiftelsen Allmänna Barnhuset.
- Svedin, C. G., Jonsson, L., Landberg, Å. (2016) *Om barn med funktionsnedsättning i Sverige och deras utsatthet för våld och kränkningar*. Linköping: Barnafrid & Stockholm: Allmänna Barnhuset.
- Trocme, N., & Bala, N. (2005) False allegations of abuse and neglect when parents separate. *Child Abuse & Neglect* 29(12), 1333-1345.
- Van Bakel, H. J. A., & Riksen-Walraven, J. M. (2002) Parenting and Development of One-Year-Olds: Links with Parental, Contextual, and Child Characteristics. *Child Development* 73(1), 256-273.
- Van Rooij, F.B., Aalken van der Schuur, W., Steketee, M., Mak, J., Pels T. (2015) Interparental Violence: Similarities and Discrepancies Between Narratives of Mothers and Their Children. *Journal of Child and Family Studies* 24, 3350-3362.
- Varcoe, C., Hankivsky, O., Ford-Gilboe, M., Wuest, J., Wilk, P., Hammerton, J., Campbell, J. (2011) Attributing selected costs to intimate partner violence in a sample of women who have left abusive partners: a social determinants of health approach. *Canadian Public Policy* 37(3), 359-80.
- Weinehall, K. (1997) *Att växa upp i våldets närhet*. Umeå: Umeå Universitet, Pedagogiska institutionen.
- White, A. & P. Walsh (2006) *Risk assessment in child welfare. An issues paper*. Sydney: Centre for Parenting and Research, New South Wales Department of Community Services [http://www.community.nsw.gov.au/_data/assets/pdf_file/0005/321647/research_riskassessment.pdf].

- Wolfe, D. A., Crooks, C. V., Lee, V., McIntyre-Smith, A., & Jaffe, P. G. (2003) The effects of children's exposure to domestic violence: A meta-analysis and critique. *Clinical Child and Family Psychology Review* 6(3), 171-187.
- Zero to Three. (2016) DC:0-5 : *Diagnostic classification of mental health and developmental disorders of infancy and early childhood*: Washington, DC: Zero to Three.
- Åkerlund, N. (2017) *Barns relationer i våldets närhet: Respons, positioner och möjligheten till barns röst*. Linköping: Linköpings universitet, Institutionen för samhälls- och välfärdsstudier.
- Överlien, C. (2012) *Våld i hemmet – Barns strategier*. Malmö: Gleerups.

Barn som upplever våld

ATT STÖDJA BARN OCH BEDÖMA FÖRÄLDRARS OMSORGSFÖRMÅGA

Att uppleva våld mot en omsorgsperson kan likställas med psykisk misshandel. När den ena föräldern utsätter den andra för våld vet de flesta barn vad som pågår, och många har både hört och sett våldet och dess konsekvenser. Oftast handlar det om pappas våld mot mamma.

Socialtjänsten har en viktig roll att upptäcka och stödja barn som upplever våld, och att bedöma omsorgsförmåga hos våldsutsatta och våldsutövande föräldrar. Den här skriften vänder sig till socialtjänstens handläggare och behandlare som möter barn och föräldrar i det dagliga arbetet. Den vänder sig också till chefer och beslutsfattare som ansvarar för att skapa förutsättningar för ett kunskapsbaserat arbete i socialtjänsten.

Skriften innehåller en kunskapsöversikt och en praktiskt del om vad socialtjänsten kan göra – från att upptäcka våldet, till att erbjuda insatser efter behov.

ISBN 978-91-7585-908-8

Beställ eller ladda ner på webbutik.skr.se

Post: 118 82 Stockholm | Besök: Hornsgatan 20

Telefon: 08-452 70 00 | skr.se

**Sveriges
Kommuner
och Regioner**